

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
CIVILTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

MANTOJUMA MASAS REĀLĀ SADALE

BAKALaura DARBS

Autore: **Beāte Lodziņa**

Studenta apliecības Nr.: bl16005

Darba vadītāja: **lekt., mg. iur. Kristīne Zīle**

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Temats “Mantojuma masas reālā sadale” ir aktuāls šodien un būs aktuāls vienmēr. Svarīgs aspekts ir tas, ka ar mantojuma masas dalīšanu visbiežāk saskaras nevis viena persona, bet vairākas personas. Tas nozīmē, ka process tiks atrisināts vai nu labprātīgi, vai tiesas ceļā.

Darba mērķis ir izpētīt, kā mantojuma masas reālā sadale notiek likumā noteiktajā kārtībā, kad un kuri līdzmantinieki ir tiesīgi prasīt mantojuma sadali un to savstarpējās attiecības, kā arī dalāmas mantas noteikšanu. Lai radītu uzskatāmāku priekšstatu par mantojuma masas reālo sadali, autore apskatīs arī atsevišķu jautājumu regulējumu ārvalstīs.

Mērķi tiks sasniegti, apskatot un analizējot citu valstu regulējumus, tiesu praksi, normatīvos aktus un tiesību avotus, juridiskajā literatūrā paustās atziņas, kā arī apskatot līdzmantinieku savstarpējās attiecības, no kurām arī izriet visi problēmjautājumi.

Atslēgvārdi: mantojuma tiesības; līdzmantinieku savstarpējās attiecības; tiesības prasīt mantojuma dalīšanu; mantojuma sadale labprātīgi; mantojuma sadale tiesas ceļā; dalāmās masas noteikšana.

ANNOTATION

The topic "Real division of the entirety of property of an estate" is relevant today and will be relevant always. An important aspect is that the division of the entirety of property of an estate is most often faced not by one person, but by several persons. This means that the process will be resolved either voluntarily or within the courts.

The aim of the thesis is to research how the real division of the of the entirety of property of an estate takes place in accordance with the law, when and which co-heirs are entitled to demand the division of an estate and their mutual relations, as well as the determination of the property to be divided. In order to create a more comprehensible view of the real division of the the entirety of property of an estate, the author will also analyse how certain matters are regulated abroad.

The aim of the thesis will be achieved by reviewing and analysing regulation of other countries, case law, legal acts and sources of law, findings in the legal writings, as well as analysing the mutual relations of co-heirs, from which all problematic issues arise.

Keywords: inheritance law; mutual relations of co-heirs; the right to demand the division of an estate; voluntary division of an estate; division of an estate within the courts; determination of property of an estate to be divided.

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA	2
ANNOTATION	3
SATURA RĀDĪTĀJS.....	4
IEVADS.....	5
1. PERSONAS, KAS VAR PRASĪT MANTOJUMA SADALI UN LĪDZMANTINIEKU SAVSTARPĒJĀS ATTIECĪBAS.....	6
1.1. Personas, kas var prasīt mantojuma sadali.....	6
1.2. Līdzmantinieku savstarpējās attiecības.....	11
2. MANTOJUMA DALĪŠANAS KĀRTĪBA	22
2.1. Mantojuma labprātīgā sadale	22
2.2. Mantojuma sadale tiesas ceļā.....	27
3. DALĀMĀS MANTOJUMA MASAS NOTEIKŠANA.....	37
KOPSAVILKUMS	46
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN NORMATĪVO AKTU SARAKSTS	48

IEVADS

Šāds temats “Mantojuma masas reālā sadale” tika izvēlēts tamdēļ, ka tas vienmēr būs aktuāls, jo Latvijā un pasaulē dienu pēc dienas aiziet mūžībā daudz cilvēku. Ar mantojuma masas dalīšanu neizbēgami saskarsies vairākas personas tajā brīdī, ja mantojums piekritīs vairākām personām vienlaicīgi. Mantojums atklājas brīdī, kad mantojuma atstājējs ir miris, tad mantiniekiem rodas tiesības uz savu atstāto mantojuma daļu.

Zināms, ka pirms mantojuma masas sadalīšanas, ir nepieciešams noteikt tās dalāmo masu, tātad jānosaka, kas ietilpst mantojuma masā. Kad tas ir izdarīts, tad var notikt mantojuma dalīšana. Nereti mantojuma dalīšana var izrādīties nepatīkama, jo, rodoties domstarpībām, strīdus situācijām starp mantiniekiem, viņiem ir nepieciešams vērsties tiesā ar prasību par mantojuma masas reālo sadali. Tādēļ liela nozīme ir līdzmantinieku savstarpējām attiecībām, lai mantojuma sadalīšana notiktu labprātīgi un bez tiesas iejaukšanās.

Darba mērķis ir noskaidrot galvenos aspektus, kas ir svarīgi, lai mantojuma masas reālā sadale notiktu likuma noteiktajā kārtībā, kā arī izpētīt, kad un kuri līdzmantinieki ir tiesīgi prasīt mantojuma sadali un to savstarpējās attiecības, kas ietilpst mantojuma masā un veidu, kā mantojums var tik sadalīts. Lai radītu uzskatāmāku priekšstatu par mantojuma masas reālo sadali, autore apskatīs arī atsevišķu jautājumu regulējumu ārvalstīs.

Lai mērķis tiktu sasniegts, autore darba gaitā izmantos induktīvo, analītisko, salīdzinošo un deduktīvo pētniecības metodi. Induktīvā un deduktīvā metode tiks izmantota, lai no iegūtās informācijas tiktu izdarīti pamatoti secinājumi. Salīdzinošā metode tiks izmantota apskatot citu valstu regulējumu, savukārt, lai pamatotu izteiktos argumentus, tiks izmantota dažāda tiesu prakse, kā arī tiks izmantota tādu autoru kā Zigmants Gencs, Rolands Krauze, Erlens Kalniņš u.c. juridiskajā literatūrā paustās ziņas. Savukārt analītiskā metode tiks piemērota, pētot dažādus tiesību avotus un normatīvos aktus.

Bakalaura darbs sastāv no anotācijām divās valodās, ievada, 3 nodaļām, kas sadalītas apakšnodaļās, kopsavilkuma, izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksta. Darba kopējais apjoms ir 52 lapaspuses.

1. PERSONAS, KAS VAR PRASĪT MANTOJUMA SADALI UN LĪDZMANTINIEKU SAVSTARPĒJĀS ATTIECĪBAS

Ja mantinieki ir vairāk nekā kā viens, tad pēc apstiprināšanas mantojuma tiesībās vai testamenta atzīšanas par spēkā stājušos viņi nonāk kopīpašuma attiecībās. Tas nozīmē, ka nevarēs pilnībā realizēt savas no Civillikuma 921.panta izrietošās tiesības.¹ Tāpēc jāveic mantojuma masas reālā sadale. Taču, lai mantojuma masu varētu sadalīt, ir jānoskaidro, kas ietilpst mantojuma masā, personas, kas var prasīt mantojuma sadali, un kā notiek mantojuma sadale.

Persona, kas ir tiesīga prasīt mantojuma sadali, ir mantinieks. Mantinieks ir persona, kurai ir tiesība uz mantu pēc likumiskās mantošanas, vai persona, kura ir iecelta kā mantinieks, ja nav mantojuma līguma vai testamenta, vai arī persona, kas norādīta testamentā kā mantinieks, vai arī mantojuma līgumā kā otra līgumslēdzēja puse.

Atbilstoši CL 418.panta jēgai, “ar testamentu mantu var novēlēt jebkurai fiziskai personai (radniekam vai neradniekam) vai juridiskai personai (privātai vai valsts)”.² Savukārt saskaņā ar CL 639.pantu, “līgumiskais mantinieks var būt fiziska vai juridiska persona. Ja līgumiskais mantinieks ir rīcības nespējīga persona (atrodas aizgādībā garīga rakstura traucējumu vai citu veselības traucējumu dēļ vai arī izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves dēļ), līgumu tā vārdā slēdz aizbildnis ar bāriņtiesas piekrišanu.”³

Mantojuma masa ir viss mantojuma atstājēja atstātais mantojums – manta, tiesības un saistības. Mantojuma jēdziens ir definēts CL 382.pantā, kurš nosaka, ka mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā. Līdz ar to mantojuma masa ir visa mantojuma atstājēja manta, ko viņš ir novēlējis vai atstājis saviem mantiniekiem.

1.1. Personas, kas var prasīt mantojuma sadali

Personas, kas var prasīt mantojuma dalīšanu paredz CL 724.pants, kas noteic, ka nevienam nevar piespiest palikt mantojuma kopvaldījumā, un katrs līdzmantinieks var prasīt tā dalīšanu.

¹ Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [aplūkots 03.04.2020.]

² Gencs Z. Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības (382.-654.pants). – Rīga: Mans īpašums, 1997, 48.lpp.

³ Ibid.,184.lpp.

Dalīt var arī tad, kad viens vai vairāki līdzmantinieki nav sasnieguši pilngadību vai atrodas aizgādībā; viņu tiesības tādā gadījumā aizsargā viņu aizbildņi vai aizgādņi. Aizbildņi vai aizgādņi var prasīt dalīšanu tikai ar bāriņtiesas atļauju. Šajā pantā ir skaidri norādītas personas, kas var prasīt mantojuma sadali. Tas ir katrs līdzmantinieks, savukārt līdzmantinieki var būt – māte, tēvs, bērns, laulātais, māsas, brāļi un citi, protams, ņemot vērā mantojuma pamatu.

Augstākās tiesas Senāts izskatīja prasību par nekustamā īpašuma izslēgšanu no mantojuma, īpašuma tiesību atzīšanu uz nekustamā īpašuma daļu un transportlīdzekli kā laulāto kopīgo mantas daļu, saistības iekļaušanu mantojuma masā, mantojuma dalīšanu, ieskaita veikšanu un mantojuma dalīšanas rezultātā izveidotā kopīpašuma sadali. Tiesa atzina, ka “ja ir vairāki mantinieki, tad pēc apstiprināšanas mantojuma tiesībās uz noteiktām daļām, mantojums (kā lietu kopība) nonāk viņu visu kopvaldījumā. Dažādu apstākļu dēļ mantojuma kopvaldījums starp mantiniekiem var izrādīties neiespējams vai nevēlams, tādēļ Civillikums paredz, ka katrs līdzmantinieks var prasīt mantojuma dalīšanu”.⁴

Senāta galvenais secinājums šajā lietā ir, ka mantojumu var sadalīt ar faktiskām darbībām, neizdarot vienošanos rakstveidā. Pēc būtības var izrādīties, ka mantojuma vairs nav, bet palicis tikai kopīpašums uz vairākām lietām.

“Noteikums, ka nevienu nevar piespiest palikt mantojuma kopvaldījumā, ir saistīts ar likumā noteikto personu autonomiju. Mantojuma kopvaldījumu var padarīt neiespējamu vai nevēlamu dažādi apstākļi, un tad katrs var prasīt mantojuma dalīšanu.”⁵ “Mantojuma dalīšana nenosaka īpašuma tiesību pāreju no viena mantinieka uz otru, bet gan tiek precizētas daļas, kuras pieder katram kopējā mantojumā, un ir tikai veids kopīpašuma izbeigšanai. Tas izriet no juridiskas fikcijas, ka pie mantojuma dalīšanas katrs mantinieks ir tikai mantojuma atstājēja turpinātājs, t.i., saņem visu to, kas viņam dalīšanas rezultātā tiek no paša mantojuma atstājēja.”⁶

CL 726.pants nosaka – ja pēc viena vai vairāku līdzmantinieku prasījuma mantojums jādala, tad tie, kas vēlas palikt nedalītā mantojumā, var savas daļas paturēt mantojuma kopībā.

“Ja pēc viena līdzmantinieka izdalīšanās pārējie mantinieki, kas palikuši nedalītā mantojumā, arī vēlēšies izdalīties, tad būs jāpiemēro nevis tiesību normas par mantojuma sadali, bet gan par kopīpašuma sadali, jo universālo mantojumu iespējams sadalīt tikai vienu reizi.”⁷ “Dalot mantojumu tiesas ceļā, tiesai jāvadās pēc CL 1075.panta noteikumiem par kopīpašuma

⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2019.gada 6.marta spriedumā, lietā Nr. SKC-135/2019, Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2019> [aplūkots 2020.gada 2.martā.]

⁵ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 209.lpp.

⁶ Ibid.

⁷ Gencs Z. Zinātniski praktiskie komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 370.lpp.

dalīšanu, ievērojot arī 734.pantu un turpmāko pantu sevišķos noteikumus.”⁸ Tātad ja starp mantiniekiem būtu noticis strīds par mantojumu sadali, mantiniekiem būtu jāvērsas tiesā, un tiesai būtu jāvadās pēc CL 1075.panta noteikumiem.

Ir jāmin arī vēl nedzimuša bērna tiesības, ko paredz CL 725.pants, kurš noteic, ka, ja, mantojumu dalot, jāievēro vēl nedzimuša bērna tiesības, tad dalīšana atliekama līdz viņa piedzimšanai. Arī CL 386.pantā ir skaidri pateikts, ka fiziska persona, kas ir ieņemta mantojuma atklāšanas laikā, ir spējīga mantot, kaut arī vēl nav piedzimusī. Kas nozīmē, ka līdz ar bērna piedzimšanu, viņš nekavējoties kļūs par vienu no mantiniekiem un var pretendēt uz mantojuma atstājēja mantu. Taču svarīgs ir aspekts, ka bērnam ir jāpiedzimst dzīvam, jo tikai tādā gadījumā viņš kļūs par mantinieku. Pēc likuma skatot, vēl nepiedzimis bērns pielīdzināms promesošam, kura tiesības ir īpaši aizsargājamās.⁹ Svarīgi ir minēt, “ka Civillikuma 725.pants, nav pretrunā ar Civillikuma 728.pantu, jo šajā gadījumā nav testatora aizlieguma mantojumu dalīt, tādēļ dalīšana ir tikai atlikta.”¹⁰ Tas nozīmē to, ka vēl nedzimušā bērna intereses tādā veidā tiek aizsargātas.

Bāriņtiesu likums¹¹ paredz, ka bāriņtiesa, aizstāvot bērnu vai aizgādībā esošas personas, lemj jautājumus par viņu mantiskajām interesēm. Atbilstoši Bāriņtiesu likuma 21.pantam¹² bāriņtiesa drīkst pieņemt lēmumus par bērna mantiskajām interesēm CL paredzētajos gadījumos. Autore, pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 21.pantu, vēlas minēt dažus piemērus, kad bāriņtiesa drīkst lemt par bērna mantiskajām interesēm, piemēram, situācijās, kad jālemj par īpašuma iegūšanu bērnam, vai lemj par atļauju pieņemt vai atraidīt bērna vārdā viņam piekritušo mantojumu utt.¹³

Kā piemēru autore vēlas minēt V.Maligina mantojuma lietu. Viņš kā mantojuma atstājējs savām meitām, kas ir ieceltas par mantiniecēm, katra uz 1/3 domājamo daļu no visa pārējā mantojuma. Valērija vecākā meita I.Maligina vērsās Jūrmalas bāriņtiesā ar oficiālu

⁸ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 209.lpp.

⁹ Par nedzimuša bērna tiesību aizsardzību. Pieejams: <http://m.aprinkis.lv/component/k2/item/3796-par-nedzimuma-berna-tiesibu-aizsardzibu> [aplūkots 2020.gada 29.martā.]

¹⁰ Krauze R. Mantojuma tiesības. 2. Papildinātais izdevums. Rīga: KIF “Biznesa komplekss”, 1997, 154.lpp.

¹¹ Bāriņtiesa – pilsētas pašvaldības izveidota un finansēta aizbildnības un aizgādības iestāde. Civillikumā paredzētajos gadījumos sniedz palīdzību mantojuma lietu vešanā (Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. Dr. h. iur. U.Krastiņš un doc. Dr. Iur. V.Šulca redakcijā. Rīga: NORDIK, 1998, 36.lpp.)

¹² Bāriņtiesu likums. LV likums. Pieņemts 22.06.2006. <https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> [aplūkots 04.04.2020.]

iesniegumu, uzskaitot gadījumus, kā V.M. šķirtā sieva S.B.Sildedze ir rīkojusies pret savas nepilngadīgās meitas interesēm.

Nepilngadīgās Annas mammai ar Jūrmalas pilsētas bāriņtiesas lēmumu tika atļauts pieņemt mantojumu nepilngadīgās A.E.Maliginas vārdā ar inventāra tiesību. I.M. pamatojās arī uz Bāriņtiesu likuma 17.panta 1.punktu, kurā noteikts, ka bāriņtiesa aizstāv bērna vai aizgādībā esošās personas personiskās un mantiskās intereses. Savukārt šī paša likuma 21.pantā, kuru apraksta darba autore, ir noteikti bāriņtiesas pienākumi un tiesības bērna mantisko interešu aizsardzībai. BL 21.panta 8.punktā ir noteikts, ka bāriņtiesa lemj par vecāka atstādināšanu no bērna mantas pārvaldības, ja vecāks pārvalda bērna mantu neatbilstoši bērna interesēm.

I.M iesniegumā uzskaitīja viņai zināmās S.B.S prettiesiskās darbības, kas ir vērstas pret nepilngadīgās A.E.M. mantisko interešu nodrošināšanu un mantojuma daļas saglabāšanu un tā vērtības vairošanu, līdz A.E.M. pilngadībai.

Tātad kā prettiesiskas darbības no S.B.S. puses, lasot I.M. iesniegumu var uzskaitīt:

- 1) Nepilngadīgās māte ar pilnvaru nodeva savas tiesības pārstāvēt savu nepilngadīgo meitu pilnīgi svešai personai, nevēloties pati pārstāvēt savu nepilngadīgo meitu un neizvērtējot kaitējumu, ko šī persona var nodarīt viņas meitas mantiskajām interesēm;
- 2) Kā nākamo faktu var minēt, nepilngadīgās A.E.M. mātes darbība, kas ir vērstas pret A.E.M. mantisko interešu nodrošināšanu, izstājoties no vienošanās ar A.E.M., kas tika noslēgta pie zvērinātas notāres;
- 3) Kā bezdarbību un klaju nolaidību, no nepilngadīgās mātes puses, I.M. vērtē, to, ka viņa nav pārstāvējusi A.E.M. intereses mantojuma saglabāšanā un tā vairošanā līdz bērna pilngadībai.¹⁴

Darba autorei gan nav zināms, vai Jūrmalas pilsētas bāriņtiesa, izskatot I.M. iesniegumu, apmierināja prasīto par to, lai viņa būtu tiesīga rīkoties ar atstāto mantojumu visu turpmāko laiku, kamēr māsa A.E.M. kļūst pilngadīga. Darba autorei nav zināmi nepilngadīgās A.E.M. mātes argumenti uz šiem iepriekš nosauktajiem faktiem, taču autore šos uzskaitītos faktus uzskata par pamatu, lai nepilngadīgas A.E.M. mātei tiktu atņemtas tiesības pārvaldīt mantojumu līdz meitas pilngadības sasniegšanai un pati spētu pārvaldīt sev atstāto mantojuma daļu. Bāriņtiesu likuma 21.panta astotajai daļai šajā autore minētajā piemērā, pēc autore domām, būtu jāpiepildās un Bāriņtiesai būtu jāpieņem lēmums atstādināt A.E.M. māti no mantas pārvaldības.

¹⁴ Latvijas mūslaiku vēsture lielākā mantojuma sadale. Ziņu portāls Pietiek, publicē ar nebūtiskiem īsinājumiem I.Maliginas iesniegumu. Pieejams: https://www.pietiek.com/raksti/irina_maligina_versusies_barintiesa_uzskaitot_gadījumus_kad_maligina_skirtene_rikojusies_pret_savas_meitas_interesem [aplūkots 29.03.2020.]

Līdz ar to ir secināms un uzskatāmi piemērā redzams, ka bāriņtiesa ir galvenā lēmējinstītūcija, kas lemj par nepilngadīgā bērna mantiskajām interesēm un uzņemas visu atbildību par nepilngadīgo bērnu. Kaut arī autores minētajā piemērā nav zināms bāriņtiesas lēmums, bāriņtiesai pēc savas iniciatīvas būtu jārikojas jebkurā gadījumā, arī šajā autores minētajā piemērā, un bāriņtiesa būtu tā, kura lemj par labu bērna mantiskajām interesēm.

CL 728.pants nosaka, ka mantojuma atstājējs var aizliegt uz noteiktu laiku atstātās mantas dalīšanu, bet aizliegt uz visiem laikiem dalīšanu viņš nedrīkst.

Ja testamentā aizliegts mantu dalīt, nenorādot laiku, tad dalīšanu var izdarīt ne agrāk kā pēc pieciem gadiem no mantojuma atstājēja nāves dienas, bet, ja viņš atstājis nepilngadīgus bērnus, un tie līdz šā termiņa notecējumam nav sasnieguši pilngadību, tad ne agrāk kā pēc tam, kad tie kļuvuši pilngadīgi. “Tā kā likumā nav noteikts laiks nedalītā mantojuma valdīšanai, tad var tikt noteikts diezgan ievērojams laika periods, kurā dalīšana var būt aizliegta, galvenais, lai termiņš vispār tiktu noteikts.”¹⁵ Pēc autores domām, CL 728.panta pirmā daļa ir diezgan nekonkrēta, jo mantojuma atstājējs varētu izdomāt, ka mantojumu varēs dalīt tikai pēc 60 gadiem. Tas nav pretēji normai, jo tajā ir skaidri pateikts, ka mantojuma atstājējs drīkst aizliegt atstātās mantas dalīšanu uz noteiktu laiku, līdz ar to it kā viss ir kārtībā. Taču uzreiz rodas jautājums, vai tas būs samērīgi, jo mantinieks, kurš mantos, vai viņš spēs realizēt savas tiesības, iespējams viņš jau būs miris, tātad šis mantinieks tiks ierobežots. Šādā gadījumā būtu nepieciešams vērsties tiesā un lūgt mantojuma dalīšanu pirms nolīgta laika. Juridiskajā literatūrā ir izteikts viedoklis, ka nav pamata apstrīdēt mantojuma atstājēja aizliegumu, piemēram, ja tas noteikts kaut vai uz 99 gadiem.¹⁶ Tiesību speciālists Z.Gencs Dr.iur. R.Krauzes izteikto viedokli vērtē pārāk formālu, jo, pastāvot aizliegumam mantojumu dalīt uz 99 gadiem, mantinieks nevar realizēt savas tiesības izdalīties no mantojuma kopvaldījuma, un mantinieks tad faktiski ir ierobežots savās tiesībās uz visu savu mūžu, un šāds aizliegums pāriet uz citām mantinieku paaudzēm. Tāpēc jāšaubās par šāda viedokļa atbilstību likuma jēgai, mērķim un pat likuma sistēmai.¹⁷

Par iepriekš minēto autorei ir radušies divi viedokļi par mantojuma atstājēja uzlikto aizliegumu dalīt mantojumu, piemēram uz 99 gadiem. Pirmais autores dotais piedāvājums ir šāds: iespējams mantojuma atstājējs šādā veidā ir vēlējies palielināt novēlētās mantas vērtību, kā piemēru, var minēt nekustamo īpašumu. Savukārt par ne tik labvēlīgu faktoru autore uzskata,

¹⁵ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 213.lpp.

¹⁶ Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. 2.papildinātais izdevums. – Rīgā: KIF “Biznesa komplekss”, 1997, 153.lpp.

¹⁷ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 214.lpp.

to, ka tas varētu būt nesamērīgi, jo, aizliedzot mantojumu dalīt uz 99 gadiem, jaunais mantinieks neko neiegūs, pieņemot, ka brīdī par mantojumu uzzināšanu, mantiniekiem būtu jau 18 gadi, taču vēl nākamais iegūst to tikai pēc pāris gadiem, bet, ja ņem vērā labvēlīgo faktoru, tad tas tikai nāk par labu jaunākajam mantiniekam, kuram mantojuma vērtība tādā veidā tiks palielināta.

Rodas jautājums, kāpēc CL 728.panta pirmajā daļā nav noteikts konkrēts laiks, līdz cik gadiem var aizliegt mantojumu dalīt. CL 728.panta otrajā daļā skaidri izteiktas sekas, ja nav norādīts noteikts laiks. Tāpēc autore uzskata, ka CL 728.panta pirmā daļa ir neskaidra un būtu precizējama.

Mantojuma atstājēja mantojumu ir tiesīgi mantot līdzmantinieki, taču ir noteiktas prasības, kas ir jāievēro. Vai nu tās, ko ir noteicis pats mantojuma atstājējs, vai arī jāvadās pēc Civillikuma normām. Pēc darba autores domām, būtu nepieciešams ieviest dažus grozījumus CL 728.pantā, lai būtu lielāka konkrētība un skaidrība.

Lai precizētu iepriekš teikto autore izvirza piedāvājumu. CL 728.panta pirmās daļas redakcija, autoresprāt, ir neprecīza, tādēļ autore piedāvā kā risinājumu grozīt CL 728.panta pirmo daļu, ieviešot tajā noteiktu laiku, šī panta izpratnē gadus, cik ilgi mantojuma atstājējs drīkst aizliegt atstātas mantas dalīšanu, tādā veidā dodot iespēju jaunajam mantiniekam iegūt savā mantojumā novēlēto mantu. Autores ieskatā vispiemērotākais laiks būtu 5 gadi, jo, kā zināms, un kā to paredz CL 685.pants, mantojuma prasība noilgst piecu gadu laikā, tāpēc pieci gadi, pēc autores domām, būtu vissamērīgākie.

1.2.Līdzmantinieku savstarpējās attiecības

Civillikuma septītās nodaļas pirmajā apakšnodaļā ir deviņas normas, kas veltītas līdzmantinieku savstarpējām attiecībām, kurās apskata līdzmantinieku atbildību par atstāto mantojumu un līdzmantinieku savstarpējās attiecības.

Šajā nodaļā autore apskatīs, kā mantojums var tikt iegūts nedalīti; par saņemtajiem augļiem valdot mantojumu nedalīti; par parādiem, kas guļ uz mantojumu; ar ko līdzmantinieki atbild; par līdzmantinieku piekrišanu, rīcībā ar mantojumu; par to, kas notiek tad, ja līdzmantinieks atsavina savu nekustamo īpašuma daļu. Par to visu sīkāk turpmākajā autores aprakstītajā tekstā.

Mantojums var tikt iegūts nedalīti vai arī to sadalot. Civillikuma septītajā nodaļā ir ietvertas divas apakšnodaļas – pirmā apakšnodaļa paredz līdzmantinieku savstarpējās attiecības, saskaņā ar kuru, zināmu laiku mantojums var tikt valdīts nedalīti, savukārt otrā apakšnodaļa regulē, kā mantojumu iegūt dalīti.

Civillikuma 715.pants nosaka, kā ir tad, ja mantojums ir piekritis vairākām personām kopīgi, un tad viņas var izvēlēties vai nu to valdīt nedalīti, vai arī prasīt tā dalīšanu. Tas savukārt nozīmē to, ka, ja mantinieks ir tikai viens, tad par mantojuma dalīšanu runa nevar būt. Mantojuma valdīšana kopīgi, to nesadalot dzīvē, var izrādīties visai problemātiska un neērta, jo var rasties strīds par attiecīgās mantas pārvaldīšanu un tādējādi rastos neparedzētas papildus izmaksas attiecīgā strīdus atrisinājuma laikā, risinot to tiesā vai ārpus tiesas.

Dr.iur. R.Krauze norāda uz to, ka “nedalītais valdījums” nenozīmē, to, ka nebūtu zināmas līdzmantinieku mantojuma daļas. Tās ir un tām jābūt noteiktām, apstiprinot mantojuma tiesības, vai arī, ja nav strīdu, un nav nepieciešama apstiprināšana mantojuma tiesības, mantinieki var noteikt tās arī paši.”¹⁸

Savukārt CL 716.pantā ir norādīts, ka ir nepieciešams noteikt līdzmantinieku mantojuma daļas, jo kopīgi valdot mantojumu, līdzīpašnieki saņem ienākumus (augļus) atbilstoši mantojuma daļām, kā arī dala savā starpā izdevumus un zaudējumus, ja tie nav radušies viena līdzīpašnieka vainas dēļ.¹⁹ Kā piemēru autore vēlas minēt jau iepriekš aplūkoto V.Maligina lietu.

V.Maligina mantojuma sadales lietā bija problemātiska sadalīt mantojumu starp līdzmantiniekiem jeb V.M. trīs meitām. Presē 2018.gada 14.septembrī ir paziņots, ka oficiāli ir sadalīts V.M. mantojums, līdz ar ko meitas ir saņēmušas mantojuma apliecības. Ir izlasāms, ka visas mantinieces ir uzskatāmas par kopīpašniecēm – katra māja pieder trijiem, katra akcija pieder trijiem. “Tagad katrs mantinieks var rīkoties patstāvīgi, taču tas neizslēdz nepieciešamību pēc kopīgiem lēmumiem, kas nākotnē attieksies uz uzņēmumu”, sacījis “Olainfarm” padomes priekšsēdētājs P.Rebenoks.²⁰ No minētā izriet, ka, ja mantinieces vēlēšies veikt jebkādu svarīgu lēmumu, balsojumu, jebkurā gadījumā būs jāvienojas ar pārējām līdzīpašniecēm. Bet, ja viena no mantiniecēm būs patstāvīgi pieņēmusi kādu lēmumu, piemēram, par svarīgu darījumu, kas nestu lielu peļņu, bet beigās tas neizdotos, kas radītu lielus zaudējumus, būtu nepieciešams pierādīt to, ka tas ir radies tieši vienas mantinieces dēļ, tādēļ būtu jādodas uz tiesu.

¹⁸ Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. 2.papildinātais izdevums. – Rīgā: KIF “Biznesa komplekss”, 1997, 152.lpp.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Valērija Maligina mantojuma lieta. Pieejams: <https://www.la.lv/oficiali-sadalits-valerija-maligina-mantojums> [aplūkots 03.04.2020.]

Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 2020.gada 14.aprīļa spriedumā²¹, rakstveida procesā izskatīja SIA [firma] kasācijas sūdzību par Zemgales rajona tiesas 2019.gada 20.novembra spriedumu civillietā [pers. A] prasībā pret SIA [firma] par dalībnieku sapulces lēmumu atzīšanu par spēkā neesošiem. Šajā lietā [pers. B], [pers. C] un prasītāja – nepilngadīgā [pers. A] ir apstiprinātas mantojuma tiesības uz mirušā [pers. D] atstāto mantojumu, katra uz 1/3 domājamo daļu no visa atstātā mantojuma, kurā ietilpst arī atbildētājas 40 kapitāla daļas. Visas trīs personas ir ierakstītas sabiedrības dalībnieku reģistrā, katrai ierakstot 1/3 domājamo daļu no 40 kapitāla daļas.

Tā kā viņas ir trīs līdzmantinieces, tad viņām par visiem lēmumiem ir jāvienojas kopīgi, taču 2019.gada 13.jūnijā, līdzmantinieces [pers. B] un [pers. C], atsaucoties uz CL 716.panta otro daļu, pieņēma vairākuma lēmumu par valdes sastāva maiņu, par to nevienojoties ar trešo līdzmantinieci, kā arī 2019.gada 21.jūlijā, abas minētās līdzmantinieces pieņēmušas līdzmantinieku vairākuma lēmumu, ar kuru grozīt sabiedrības statūtus. Par šādiem lēmumiem prasītājai un trešajai līdzmantiniecei [pers. A] netika paziņots. Ar šādu lēmumu pieņemšanu Komerclikuma 157.panta pirmās daļas noteikumu neievērošanas rezultātā, prasītājai pilnībā tiek liegtas tiesības piedalīties sabiedrības pārvaldē, kā arī tiesības pieņemt būtiskus lēmumus, jautājumus kā izmaiņas sabiedrības valdes sastāvā un grozījumu izdarīšana statūtos.

Senāts konstatēja, ka prasītājai kā līdzmantiniecei un kopīpašniecei ir legītīma tiesiska interese kontroles saglabāšanā pār šīm kapitāla daļām, tātad prasītāja vēlas saglabāt savu balsstiesīgumu.

Senāta galvenā atziņa ir tā, ka “līdzmantinieki, kuru kopīpašumā ir nedalīta mantojuma sastāvā ietilpstošas kapitāla daļas un kuri ir kā kopīpašnieki (līdzmantinieki) ierakstīti sabiedrības dalībnieku reģistrā, var izmantot balsstiesības, tikai ar kopīgu gribas izteikumu ieceļot kopīgu pārstāvi”.

Autore piekrīt Senāta atzītajam, jo no tā izriet, ka kopīpašnieki, citu kopīpašnieku vārdā pieņemt lēmumu varēs tikai tad, ja visi ar kopīgu gribas izteikumu būs iecēlušī vienu kopīgu pārstāvi, kas pieņem lēmumu. Bet tā kā kopīpašnieces (līdzmantinieces) to nebija izdarījušas, un nebija vienbalsīgi vienojošās par vienu kopīgu lēmumu, tad acīmredzami tika pārkāptas vienas līdzmantinieces tiesības.

Atbilstoši CL 719.pantam rīcībai ar kopīgā valdījumā esošu īpašumu nepieciešama visu dalībnieku vienprātīga piekrišana (pārdot, ieķīlāt, apgrūtināt parādiem pāri savas daļas vērtībai). “Ja viens no kopīpašuma dalībniekiem savu daļu vēlas pārdot personai, kura nav

²¹ Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 2020.gada 14.aprīļa spriedums, lietā Nr. C73474319, SKC-647/2020.

Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/3_Jaunumi/Par_tiesas_sedem/SKC-647-2020.pdf [aplūkots 17.05.2020.]

kopīpašnieks, tad pārējiem kopīpašniekiem divu mēnešu laikā, skaitot no pirkuma līguma noraksta saņemšanas, pieder pirmpirkuma tiesība ar nosacījumiem, kādus noteicis pārdevējs.”²² Skatot autores minēto piemēru kopsakarā ar šo tiesību doktrīnas atziņu, jānorāda, ka būtu nepieciešama visu līdzmantinieku piekrišana.

“Nedalītā mantojuma pārvaldīšanas un lietošanas kārtību mantojuma atstājējs var būt noteicis savā testamentā un tas nozīmē, ka testatora noteiktā kārtība ir saistoša mantiniekiem.”²³ Tātad līdzmantinieki paši nevarēs izvēlēties, kā pārvaldīs sev novēlēto daļu, viņiem būs jārīkojas pēc testatora noteiktās kārtības. Pēc autores domām, tas var būt arī savā ziņā sarežģīti, jo mantojuma atstājējs var būt novēlējis līdzmantiniekam nekustamo īpašumu – vasaras māju, un testamentā ierakstījis, ka to var izmantot tikai ar citu līdzmantinieku atļauju, domājams, ka tas varētu izraisīt strīdus situāciju, kas varētu novest līdz tiesai. Tiesību speciālists Z.Gencs raksta, ka, “ja līdzmantinieki nevar vienoties par ienākumiem, nastām, zaudējumiem, tad katram no viņiem ir tiesības iesniegt attiecīgu prasību tiesā.”²⁴ Atsaucoties uz autores minēto piemēru par V.Maligina mantojuma sadales lietu, ir redzama nozīme tam, cik ļoti svarīgi ir vienoties mantinieku starpā. Ja mantinieki savā starpā nevienojas, Civillikums skaidri nosaka sekas, ja tas netiks izdarīts.

Saistībā ar CL 716.pantu nedrīkst aizmirst arī pārdzīvojušo laulāto. Pārdzīvojušais laulātais manto no mirušā neatkarīgi no tā, kāds mantisko attiecību veids ir pastāvējis starp laulātajiem laulības laikā. Pārdzīvojušais laulātais var mantot arī pēc mantojuma līguma vai pēc testamenta. Ir ticis norādīts, ka tas ir būtiski, ka pārdzīvojušais laulātais var mantot pēc līguma vai testamenta, jo pēc mantojuma līguma vai testamenta pārdzīvojušajam laulātajam ir iespēja mantot vairāk no mirušā laulātā, kā viņš mantotu pēc likuma. t.i., ja mirušais laulātais nav noslēdzis mantojuma līgumu, ne atstājis testamentu, tad mantojums tiek sadalīts pēc likuma.”²⁵ Tas nozīmē, ka pārdzīvojušajam laulātajam ir “izdevīgāk”, ja noslēgts mantojuma līgums vai atstāts testaments viņam par labu. Tādejādi likumdevējs pārdzīvojušam laulātajam ir piešķīris īpašu stāvokli attiecībā pret pārējiem iespējamajiem mantiniekiem, ar to saprotot, ka pārdzīvojušajam laulātajam ir tiesības mantot vairākos veidos, atbilstoši tiesību normām.

Saskaņā ar CL 396.pantu, ja mirušam laulātajam nepaliek ne lejupejo, ne adoptēto vai, ja minētās personas atkrīt, pārdzīvojušais laulātais saņem pusi no mantojuma un vēl visam klāt dzīvokļa iekārtu. Juridiskajā literatūrā attiecībā uz dzīvokļa iekārtu norādīts, ka par dzīvokļu

²² Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. 2.papildinātais izdevums. – Rīgā: KIF “Biznesa komplekss”, 1997, 153.lpp.

²³ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 191.lpp.

²⁴ Ibid.

²⁵ Latvijas Republikas Labklājības ministrijas un Tieslietu ministrijas metodiskais materiāls par “laulības tiesiskajiem aspektiem” – PDF fails. [aplūkots 7.03.2020.]

iekārtas priekšmetiem atzīstami: mēbeles, virtuves iekārtas u.c. kopīgās lietošanas priekšmeti (radio, televīzijas iekārtas u.tml.). Kā arī ir uzskaitīti priekšmeti, kas nav atzīstami par dzīvokļa iekārtu, un tie ir, piemēram, gleznas, dažādu veidu kolekcijas, markas, antīkas vērtības, dārglietas u.tml.”²⁶

CL 393.pants noteic, ka laulātais saņem bērna daļu, ja gribu mantot izteikušo bērnu skaits ir mazāks par četriem, bet ja gribu mantot izteikušo bērnu skaits ir četri vai vairāk, - ceturto daļu. Tas nozīmē, ka mantojums tiek dalīts vienādās daļās starp bērniem un pārdzīvojušo laulāto (pārdzīvojušam laulātam piekrīt tāda pati daļa kā bērniem), tātad katrs bērns ir viens mantinieks, pārdzīvojušais laulātais saņem bērna daļu, ja palikušo bērnu skaits ir mazāks par četri. Laulātais tiek pielīdzināts katram bērnam, t.i., ja ir viens bērns, laulātais ar bērnu saņem uz pusēm, ja ir divi bērni, tad katrs saņem 1/3 daļu, ja ir trīs bērni, tad mantojums tiek dalīts uz četri un katram sanāk ¼ daļa. Ja ir gadījums, kad mantot izteikušo bērnu skaits ir vai vairāk, tad laulātais manto ¼ daļu, bet pārējās ¾ jāsadala uz pārējo bērnu skaitu, piemēram, ja ir četri bērni, tad katram pienākas 3/16. Ir svarīgi pieminēt, ka bērni ir visi bērni gan ar paternitāti atzītie, gan adoptētie, un viņi ir tiesīgi mantot, savukārt ar audžubērniem ir citādāk, jo tie ir bērni, kas palikuši bez vecākiem vai bez vecāku gādības un audžuģimene ir tā, kas nodrošina aprūpi līdz brīdim, kad bērns drīkst atgriezties savā ģimenē. Līdz ar to var secināt, ka audžubērns nevar mantot, ja ir pieņemts ģimenē, kurā notiek mantojuma dalīšana.

CL 400.pants ir skaidri noteicis, ka bērni, kas cēlušies no vecākiem, kuri nav savstarpējā laulībā, ja izcelšanās ir noteikta, manto tāpat kā laulībā dzimušie bērni. Nav panta, kas nosaka, ka visi bērni ir vienlīdzīgi un manto vienādi. Visi bērni ir vienlīdzīgi savās tiesībās. Tas, ka bijusi laulība ar citu sievieti, nekādā veidā neietekmē bērna tiesības mantot; CL 399.pants regulē to, kas nodrošina likumisko mantojumu bērnam, t.i., ja bērns ir dzimis likumīgā laulībā, ar dzimšanu tādā laulībā, kura vēlāk atzīta par neesošu, vai ar paternitātes atzīšanu, vai tās noteikšanu tiesas ceļā.

Juridiskajā literatūrā ir teikts, ka likums piešķir pārdzīvojušam laulātam mūža valdīšanu un lietošanu gadījumā, ja ir palikuši nepilngadīgi bērni, bet ar noteikumu, ka mantojums ir tik mazs, ka pēc tā sadalīšanas uz CL 393.panta pamata pārdzīvojušajam laulātam nebūtu iespējams uzturēt nepilngadīgos bērnus. Nesadalītais mantojums paliek pārdzīvojušā laulātā valdīšanā un lietošanā, bet viņam ir pienākums no mantojuma ienākumiem vispirms segt bērna uztura izdevumus.²⁷ Tātad prioritāte ir segt nepilngadīgā bērna visus uzturlīdzekļus, bet CL

²⁶ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības (382.-654.pants). – Rīga: Mans īpašums, 1997, 28.lpp.

²⁷ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 191.,192.lpp.

394.pants nosaka, kurā brīdī izbeidzas laulātā tiesība pārvaldīt un lietot nedalītu mantojumu, piemēram, ar bērna pilngadību vai ar mantojuma labprātīgu sadali u.tml.

CL 395.pantā teikts, ka gadījumos, ja pārdzīvojušais laulātais mantojumu pārvalda vai lieto nekārtīgi, tad bāriņtiesa ir tiesīga pēc pilngadīgo bērnu ierosinājuma vai arī pēc pašas ieskata, saņemot par to ziņas un to pārbaudot, atņemt laulātam tiesību pārvaldīt un lietot mantojumu un, ja tas tā ir noticis, tad bāriņtiesa šo pārvaldību uzdod pildīt speciāli ieceltam aizbildnim. “Ja netiek atņemta pārdzīvojušam laulātam vecāku vara, aizgādni ieceļ mantas pārvaldīšanai, bet mantojums var palikt pārdzīvojušā laulātā lietošanā bez rīcības tiesībām ar to.”²⁸

Pēc autores domām, paliek neskaidrs jautājums par to, kurā brīdī tiek uzskatīts, ka pārdzīvojušais laulātais mantojumu pārvalda vai lieto nekārtīgi. Neskaidrs ir jautājums arī par normā doto formulējumu “mantojums pārvalda vai lieto nekārtīgi” un kurā brīdī bāriņtiesa var to konstatēt. Taču Bāriņtiesu likuma 269.pants pasaka, ka aizbildnim ir jāpārvalda aizbilstamā manta ar tādu pašu rūpību un apzinību, ar kādu viņš kā labs saimnieks pārvalda savas paša lietas. Tas atrisina jautājumu par to, kurā brīdī mantojums tiek pārvaldīts vai lietots nekārtīgi. Bet, kurā brīdī bāriņtiesa to var konstatēt nav zināms. Tāpēc autore piedāvā variantu, kādā veidā šo varētu atrisināt:

- piemēram, iekļaujot CL 395.pantā daļu, kurā noteikts, ka mantojuma pārvaldīšana un lietošana nekārtīgi skaitās ar brīdi, kad pārdzīvojušais laulātais radījis zaudējumus, apzināti bojājis mantu, kas būtiski skar mantojumu.

Protams, no tā izrietētu, ka to būtu nepieciešams pierādīt tiesā.

CL 717.pants regulē situāciju, kā ir tad, ja mantojuma atstājējam ir bijuši parādi. Saskaņā ar šo normu, par parādiem, kas guļ uz mantojumu, atbild visi līdzmantinieki samērā ar savām daļām. Pat arī tad, ja mantojuma atstājējs uzliek parādus samaksāt tikai vienam no viņiem vai ja viņi paši savā starpā citādi vienojas par šo samaksu, tāda rīcība saista vienīgi pašus mantiniekus un neatņem mantojuma atstājēja kredītoram tiesību piedzīt parādu no katra līdzmantinieka samērā ar viņa mantojuma daļu. Ir secināms, ka, ja mantojuma atstājējam ir bijuši parādi, tie nekādā veidā neizzūd ar mantojuma atstājēja nāves brīdi, tie pāriet uz līdzmantiniekiem un ir svarīgi saprast, kā tiek sadalīti un kādā veidā tie ir jāatmaksā kredītoriem. Tātad, “katrs mantinieks atbild par mantojuma atstājēja parādiem atbilstoši savai mantojuma daļai”²⁹, kā arī jāmin fakts, ka situācijā, ja mantinieks nevēlas saistības pildīt no savas paša mantas, t.i., ja šīs saistības izpildei nepietiktu ar mantotās mantas daļu, tad

²⁸ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības (382.-654.pants). – Rīga: Mans īpašums, 1997, 28.lpp.

²⁹ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 192.lpp.

mantiniekam būtu tiesā jāiesniedz atbilstošs prasības pieteikums, kas radītu papildus izdevumus un arī zaudējumus.³⁰

“Ja uz mantojuma atstājēju gulošā saistība ir nedalāma (piemēram, mantojuma atstājēja saistība dot kādam mūža lietošanā dzīvokli viņa mājā), tad šāda saistība nevar būt sadalīta atbilstoši līdzmantinieku daļām, un tādā gadījumā iestāsies solidārā atbildība (CL 1674.pants), kura pārvērtīsies par dalītu atbildību, ja radīsies prasījums par zaudējumu atlīdzināšanu sakarā ar saistības neizpildīšanu.”³¹ Situācijā, ja šī saistība, ko mantojuma atstājējs būs atstājis, būs nedalāma, visiem līdzmantiniekiem tā būs jāizpilda kopumā, t.i., ja mantojuma atstājējs būtu aizņēmis naudu un būdams dzīvs nebūtu atdevis, mantiniekiem šis parāds būs jāatdod kopīgi, tātad katrs atbildēs atbilstoši savai mantojuma daļai, gadījumā, ja netiek panākta labprātīga vienošanās starp iespējamajiem mantiniekiem par parāda samaksu, tad parāda piedziņa izdarāma, ceļot prasību tiesā.

CL 718.pantā ir norādīts, ka brīdī, kad parādnieks samaksājis parādu mantiniekam, kuram mantojuma atstājējs šo prasījumu tieši novēlējis, tad viņš ar to ir atsvabināts no jebkādam līdzmantinieku prasībām, “ja testators savu novēlēto prasījumu, vēl dzīvs būdams, pats piedzen, vai ja tas kā citādi izbeidzas, tad ar to izbeidzas arī legāts”.³² Šis legāts var būt gan konkrēts priekšmets, piemēram, mašīna, ja mantojuma atstājējs to ir izmaksājis būdams dzīvs, tad uz mantinieku, kuram mašīna tiek novēlēta, neattiecas vairs nekādas prasības un ar brīdī, kad mantojuma atstājējs šo mašīnu ir izmaksājis, t.i., parādu, izbeidzas arī legāts. Taču, “ja legāta priekšmets ir noteikta summa, kura tikai jāpiedzen no norādītā parādnieka, tad tas vien, ka testators, dzīvs būdams, to saņēmis, vēl neatceļ legātu.”³³

Autores ieskatā CL 718.pants līdz galam nav ticis precizēts, šeit acīmredzami tiek runāts par legatāru, jo šis pants sasauca kopā ar CL 578.pantu. Arī tiesību speciālists Gencs Z., komentējot CL 718.pantu, sasauca to kopā ar CL 578.pantu. Tātad, ja legatāram ir novēlēts saņemt parāda izpildījumu vai prasījuma tiesību un mantojuma atstājējam vēl dzīvam esot, prasījums tiek piedzīts vai arī tiesa ir atzinusi, ka tāds prasījums nav spēkā, tad šis legāts izbeidzas pats par sevi. Bet, piemēram, gadījumā, ja legatāram ir piešķirtas tiesības uz konkrētu naudas summu, kas būtu 500 eiro, kura ir jāpiedzen no trešās personas, tad tiek prezumēts, ka šī konkrētā naudas summa tiks iekļauta mantojumā un tā būs jāizmaksā mantiniekiem.

CL 719.pants regulē līdzmantinieku vienlīdzību rīcībā ar mantojumu, tas nozīmē, ka rīcībā ar mantojumu nepieciešama visu līdzmantinieku piekrišana un nepietiek tikai ar balsu

³⁰ Krauze R. Mantojuma tiesības Latvijas Republikā. 2.papildinātais izdevums. – Rīgā: KIF “Biznesa komplekss”, 1997, 150.lpp.

³¹ Gencs Z. Zinātniski praktiskie komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 359.lpp.

³² Ibid., 359.lpp.

³³ Ibid., 360.lpp.

vairākumu. Tas, ka balsu vairākumam nav nozīmes, bet jābūt visu līdzmantinieku piekrišanai, norāda uz visu līdzmantinieku vienlīdzību ar mantojumu neatkarīgi no mantojuma daļas lieluma. Tas nozīmē to, ka nevienam mantiniekam nav tiesību vienam pašam pārdot vai ieņemt savu līdzmantinieku daļas vērtību, vai vispār ar neizdalīto masu rīkoties, sašaurināt pārējo līdzmantinieku tiesības. Saskaņā ar CL 1068.panta otro daļu, katram kopīpašniekam ir tiesība protestēt pret vienu vai visu pārējo kopīpašnieku rīcību (bez viņa piekrišanas) un šo tiesību viņam nevar atņemt ar balsu vairākumu.³⁴ Autore uzskata, ka likumdevējs ir sarežģījis situāciju. Piemēram, mantojuma atstājējs mantiniekam novēl nekustamo īpašumu, mantinieks saprot, ka varēs gūt peļņu, to pārdodot, bet likums paredz, ka, lai pārdotu šo īpašumu, ir nepieciešama pārējo līdzmantinieku piekrišana, un, ja viens no līdzmantiniekiem saprot, ka nevēlas, lai novēlētais īpašums tiek pārdots, tādā veidā rada nesaskaņas starp līdzmantiniekiem, un strīds būs jāatrisina, vēršoties tiesā.

Jāmin, ka līdzmantiniekiem pieder arī pirmpirkuma tiesības, ko regulē CL 720.pants, kas noteic, ka, ja līdzmantinieks atsavina savu nekustamā īpašuma daļu personai, kas nav kopīpašnieks, tad pārējiem kopīpašniekiem pieder CL 1073.pantā paredzētās tiesības.

CL 1073.panta pirmajā daļā noteikts, ja kāds nekustamā īpašuma kopīpašnieks atsavina savu daļu personai, kura nav kopīpašnieks, tad pārējiem kopīpašniekiem divu mēnešu laikā, skaitot no pirkuma līguma noraksta saņemšanas, pieder pirmpirkuma tiesības, bet gadījumos, kad pirmpirkuma tiesības nav bijis iespējams izlietot atsavinātāja vainas dēļ – izpirkuma tiesības, savukārt šīs tiesību normas otrajā daļā noteica, ka gadījumā, ja pirmpirkuma vai izpirkuma tiesības izlietot pieteicas reizē vairāki kopīpašnieki, tad viņi atsavināto daļu iegūst kopīgi un sadala to savā starpā līdzīgās daļās, ja paši nevienojas citādi.³⁵ Pēc autores domām, ir redzama vienlīdzība starp mantiniekiem, jo likumā nav pateikts ka – tas, kurš pirmais piesakās, tam pienākas arī viss īpašums, tieši otrādi, viņi to sadala līdzīgās daļās, kas norāda uz to, ka viņi neatšķiras, vai arī, likums nav noteicis, ka pienākas tam, kurš ir vecākais, tas uzreiz liktu domāt par to vai nav radusies diskriminācija vienam pret otru. Kā arī tiek atvieglots tiesas darbs, jo, ja likumdevējs nebūtu noteicis, ka mantojums tiek sadalīts vienādās daļās, tad būtu pamats domāt, ka starp mantiniekiem varētu izvērsties strīdus situācija, tas nozīmē to, ka strīdu varētu atrisināt tikai tiesā. Pirmpirkuma tiesība nav izlietojama tajā gadījumā, ja atsavināšana notiek nevis pārdodot, bet citādi (CL 2060.p. otrā daļa), piemēram, mainot, dāvinot u.tml.³⁶

³⁴ Gencs Z. Zinātniski praktiskie komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 360.lpp.

³⁵ Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīgā: Tiesu namu aģentūra, 2002, 197.lpp.

³⁶ Gencs Z. Zinātniski praktiskie komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 361.lpp.

Atbilstoši CL 723.pantam mantiniekam, kura rokās atrodas mantojums vai tā sastāvdaļas, jā rūpējas par tiem kā par savu mantu. Bet, ja viņš no mantojuma kaut ko izlieto savām vajadzībām, tad viņam par to jānorēķinās ar līdzmantiniekiem.

Definējums “izlieto savām vajadzībām” likumā nav atšifrēts. Autores ieskatā šīs vajadzības var būt jebkādas – pārtika, apģērbs, benzīns u.tml.

Autore ir secinājusi, ka līdzmantinieku savstarpējās attiecības var būt gan labvēlīgas vienam pret otru, gan arī nelabvēlīgas. Normas bieži vien starp līdzmantiniekiem var radīt strīdus situācijas, kā arī ir panti, kas rada zināmu neizpratni par to definējumu, tāpēc tos būtu nepieciešams papildināt, piemēram, šo pašu augstāk minēto CL 723.pantu. Bet protams, ir arī daudz labvēlīga, kā, piemēram, tas, ka likums piešķir pārdzīvojušam laulātam tiesības pretendēt uz mantojumu tāpat, kā pirmās šķiras mantiniekam. Vienmēr līdzmantinieku savstarpējās attiecībās būs saskatāmi gan pozitīvie, gan negatīvie aspekti.

Lai pamatotu iepriekš teikto, autore uzskaitīs pozitīvos un negatīvos aspektus.

Pozitīvie:

Pirmkārt, par pozitīvu aspektu var vērtēt bērna tiesības, t.i., bērna tiesības uz mantu vienmēr tiks aizsargātas, sākot jau ar to, ka CL 725.pants regulē vēl nedzimuša bērna tiesības, tas nozīmē, ka līdz viņa piedzimšanai mantas dalīšana ir atliekama un viņam būs tiesības uz to pretendēt. Bāriņtiesu likuma 21.pantā ir noteikumi, kas nosaka, kad bāriņtiesa var lemt par bērna mantiskajām interesēm šajā sakarā autore ir devusi uzskatāmu piemēru par I.M. iesniegto iesniegumu, kur lemj par jaunākās māsas mantojumu. Bāriņtiesai ir jā rīkojas jebkurā gadījumā, lai aizsargātu bērnu intereses;

Otrkārt, kā jau autore augstāk minēja, tad īpaši labvēlīgas likuma normas ir pret pārdzīvojušo laulāto, tas nozīmē, ka laulātajam ir tiesības pretendēt uz mantojumu tā pat, kā pirmās šķiras mantiniekam;

Treškārt, saskatīt pozitīvismu var arī tajā, ka līdzmantiniekiem pieder pirmpirkuma tiesības, tādā veidā neatgrūžot pārējos mantiniekus un dodot iespēju kādam citam mantiniekam savā īpašumā iegūt, piemēram, nekustamo īpašumu;

Ceturtkārt, ir jāmin arī CL 728.pants, bet tādā veidā, kā autore to ir interpretējusi, t.i., autores ieskatā CL 728.panta pirmā daļa ir nenoteikta, jo tajā nav dots noteikts laiks, uz cik gadiem mantojuma atstājējs drīkst aizliegt mantojuma dalīšanu. Autore tajā saskatīja arī pozitīvu aspektu, ar to saprotot, ka iespējams mantojuma atstājējs tādā veidā ir vēlējies palielināt novēlētās mantas vērtību, piemēram, jau minētā nekustamā īpašuma vērtību. Tāpēc nedrīkst apgalvot, ka tajā ir tikai negatīvie aspekti;

Piektkārt, kā pašu galveno autore vērtē un, kas tiks vērtēts arī pozitīvi, ir tas, ja mantiniekiem savā starpā neradīsies strīds par mantas dalīšanu, varēs vienoties labprātīgi un nebūs strīds jāatrisina tiesas ceļā, kā arī tādā veidā tiks atvieglots tiesas darbs.

Negatīvie:

Pirmkārt, jāsāk ar to, ka tā kā, pārdzīvojušam laulātajam ir tādas pašas tiesības uz mantojumu, kā pirmās šķiras mantiniekiem, tad šis varētu izvērsties par strīdu, jo var rasties situācija, ka, piemēram, bērni nav apmierināti ar notikušo mantas sadali, jo, iespējams, pārdzīvojušais laulātais ar laulāto nav bijuši ilgi laulībā un bērni uzskatītu, ka laulātajai nepienākas tikpat daudz, cik bērniem. Šajā sakarā var minēt V.Maligina lietu, jo V.M. trīs meitas nebija apmierinātas ar to, ka V.M. sievai E.Maliginai kaut kas pienākas, ne E.M. bija apmierināta ar to, ka meitas protestē par to, taču kā likums ir noteicis, tas cieši jāievēro. Protams, šāds strīds noved līdz tiesai, kas ir vērtējams kā negatīvs aspekts;

Otrkārt, autore augstāk minēja CL 728.panta pirmo daļu, saskatīdama tajā pozitīvu aspektu, taču kopumā tas ir vērtējams negatīvi, jo šī panta pirmajā daļā, nav noteikts konkrēts laiks uz cik gadiem mantojuma atstājējs drīkst aizliegt mantojuma dalīšanu, šo ņemot vērā, mantojuma atstājējs mantojuma dalīšanu varētu aizliegt uz 99 gadiem. Balstoties uz statistiku par vidējo dzīves ilgumu Latvijā, vidēji vīrieši nodzīvo līdz 70 gadiem, bet sievietes līdz 80 gadiem³⁷, no tā var secināt, cik samērīgi mantojuma dalīšanu ir aizliegt uz 99 gadiem, uz to atbildot, ka necik, tāpēc autores ieskatā vislabākais risinājums būtu CL 728.panta pirmās daļas redakciju grozīt;

Treškārt, kā vienu no strīdu galvenajiem faktoriem var vērtēt mantinieku vienprātīgu vienošanos, piekrišanu, jo šķiet pavisam vienkārši, ka mantiniekiem savā starpā jāvienojas, bet labi zināms, ka dzīvē tā tas nedarbojas, jo tas nozīmē to, ka mantinieki lēmumu pieņemšanā ir viens no otra atkarīgi, piemēram, viens no mantiniekiem vēlētos pārdot savu daļu, kas nebūtu kopīpašnieks, tam būtu nepieciešama pārējo kopīpašnieku piekrišana, ja tas netiktu ievērots, tas būtu pamats vērsties tiesā;

Ceturtkārt, CL 717.pants paredz situāciju, ka mantojuma atstājējam ir bijuši parādi. Civillikums ir noteicis, ka par parādiem, kas guļ uz mantojumu, atbild visi līdzmantinieki samērā ar savām daļām. Šī ir interesanta situācija, jo, piemēram, mantojuma atstājējs novēlējis katram līdzmantiniekam tik daudz, ka viņiem ar savām daļām sanāk atmaksāt mantojuma atstājēja parādus, un nekas cits vairs nepaliek, beigās secinot, ka mantinieks neko nav ieguvis. Bet var būt arī situācija, ka ar novēlēto daļu nepietiek, lai atmaksātu parādus, tad mantiniekiem jāvēršas tiesā ar attiecīgu prasības pieteikumu;

³⁷ Dzīves vidējais ilgums Latvijā: https://lv.wikipedia.org/wiki/Dzīves_ilgums [aplūkots 18.04.2020.]

Piektkārt, izvērtējot šos negatīvos aspektus, secināms, ka tas nonāk līdz tiesai jeb, citiem vārdiem sakot, starp līdzmantiniekiem izvēršas strīds un, lai tas tiktu atrisināts, ir jādodas uz tiesu un jāatrisina tiesā. Tas nepavisam nav pozitīvi, jo mantiniekam tas rada papildus izdevumus un arī zaudējumus.

2. MANTOJUMA DALĪŠANAS KĀRTĪBA

Šajā nodaļā autore sniegs vispārēju ieskatu par diviem mantojuma masas dalīšanas veidiem, proti, labprātīgu sadali un sadali tiesas ceļā, ko paredz CL 731.pants.

2.1.Mantojuma labprātīgā sadale

Atbilstoši CL 731.pantam mantojuma labprātīga sadale var notikt mājas kārtībā.³⁸ Mantojuma labprātīga sadale mājas kārtībā Civillikumā ir paredzēta kā bezstrīdus process, kurā līdzmantinieki vienojas par to kā sadalīs attiecīgo mantojumu, atbilstoši katra domājamai daļas, kas katram pienākas. Kā pozitīvu aspektu mantojuma sadalē mājas kārtībā autore vērtē to, ka pašā procesā kā tādā nepastāv nekādi strīdi, kas nozīmē to, ka attiecīgie līdzmantinieki var izvairīties no liekiem konfliktiem un pretstatā mantojuma dalīšanai tiesas ceļā, šis process ir daudz patīkamāks un nav piesātināts ar procesuālajām normām, kas līdzmantiniekiem jāievēro.

Lai uzskatāmāk izprastu mantojuma sadali labprātīgā ceļā, autore norāda uz šādu piemēru – ir mantojuma atstājējs, kuram ir pārdzīvojusī laulātā un trīs bērni. Atbilstoši CL 393.pantam katram no viņiem pienākas $\frac{1}{4}$ domājamā daļa mantojuma. Sadalot mantojumu labprātīgi mājas kārtībā katram no mantiniekiem pienākas $\frac{1}{4}$ daļa no mantojuma, kas nozīmē, ka katrs no mantiniekiem atbilstoši savai daļai dabā saņems tās mantas, par kurām viņi ir labprātīgi vienojušies. “Ja mantinieki sadala nekustamo īpašumu, tad īpašumtiesību pārejai attiecīgās īpašumtiesības ir nepieciešams nostiprināt zemesgrāmatā. Tādā gadījumā zemesgrāmatu nodaļai jāiesniedz nostiprinājuma lūgums, kuram jābūt rakstiskam. Privātpersonu parakstiem un iesniedzamajiem nostiprinājuma lūgumiem jābūt notariāli apliecinātiem. Tāpat jāapliecina šo personu rīcības spēja, izņemot gadījumu, ja dalījuma līgumu apliecinājis notārs vai bāriņtiesa, kurā lūdzējs ir piedalījies kā līdzēja puse. Nostiprinājuma lūgumam jāpievieno nepieciešamie dokumenti, kuri norādīti Zemesgrāmatu likumā.”³⁹

No iepriekš minētā izriet, ka vienošanās par mantojuma dalīšanu mājas kārtībā uzskatāma par tiesisku darījumu un uz to attiecināmi saistību tiesību noteikumi, kas attiecas uz tiesiskiem darījumiem, kā arī CL 753.pants, kura pirmā daļa, nosaka, ka, ja mantojumu dalot, līdzmantinieki viens otram no tā kaut ko atdod, tad ar to nodibinātās tiesiskās attiecības apspriežamas pēc pirkuma noteikumiem.

Savukārt CL 755.pants nosaka gadījumus, kad mājās kārtībā izdarītā mantojuma dalīšanu var apstrīdēt, un tie ir šādi:

- 1) kad tajā atklāta ļaunprātība;

³⁸ Civillikums. LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [aplūkots 03.04.2020.]

³⁹ Z.Gencs. Mantojumu kārtošana. – R.: Mans īpašums, 1996.gads., 98.lpp.

- 2) kad tajā atklāti spaidi;
- 3) kad tajā atklāts viltus;
- 4) kad vienam līdzmantiniekam nodarīts zaudējums vairāk kā par pusi;
- 5) kad notikusi maldība.

Tie visi ir patstāvīgi pamati prasības celšanai, lai apstrīdētu mājas kārtībā izdarītu mantojuma sadali. Mājās kārtībā izdarītu dalījumu var apstrīdēt, ceļot prasību tiesā. Prasības pamatojums var būt kā CL 1440.pantā minētie pārkāpumi (maldība, viltus vai spaidi), tā arī līdzās tam CL 755.panta norāde uz ļaunprātību. Jāpiekrīt tiesību speciālista dr.iur. R.Krauzes teiktajam, ka “visai apšaubāms šeit ir jēdziens “ļaunprātība” salīdzinājumā ar brīvās gribas īstuma defektiem, kas norādīti CL 1440.pantā un kas būtībā arī ietver ļaunprātību tās divās izpausmes formās.”⁴⁰ Autores ieskatā nav saprotams, kāpēc ir pievērsta tik liela uzmanība tieši jēdzienam “ļaunprātība”, šis jēdziens nav ticis atšifrēts plašāk. Juridisko terminu vārdnīcā jēdziens “ļaunprātība” definēts, kā “personas apzināta bīstama darbība, ar kuru tiek nodarīts kaitējums kādas citas personas, fiziskas vai juridiskas, ar likumu aizsargātām tiesību interesēm”.⁴¹

Ja likumdevējs ir pievēršis īpašu uzmanību jēdzienam “ļaunprātība”, domājams, ka tas attiecas ne tikai uz civiltiesisko aspektu, bet arī uz krimināltiesiskiem nodarījumiem (piemēram, tīša mantas iznīcināšana u.tml.).

Svarīgi ir CL 755.panta norāde, ka darījumus mājas kārtībā atceļams, ja vienam līdzmantiniekam nodarīts zaudējums vairāk nekā par pusi. Tātad, ir pieļaujama zināma atkāpe no mantojuma daļām un gadījumā, ja kādam no mantiniekiem radītie zaudējumi ir mazāki par pusi no viņa daļas, tad tas nav pamats, lai apstrīdētu mājas kārtībā izdarītu dalījumu. “Mantiniekam, kas apstrīd mājas kārtībā izdarītu dalījumu uz tā pamata, ka viņam nodarīts zaudējums vairāk par pusi, tad mantiniekam, kurš cēlis prasību, ir jāpierāda, ka viņš ir saņēmis mazāk par pusi.”⁴²

Pēc vispārīgā principa mantojuma dalīšanai mājas kārtībā nav nepieciešams nekāds apliecinājums, ja līdzmantinieki var vienoties par mantojuma sadali. Taču ir noteikti atsevišķi gadījumi, kad ir nepieciešams apliecinājums. Apliecinājuma veidi ir divi– bāriņtiesas vai notāra. Pamatojoties uz Bāriņtiesu likuma 2.panta otro daļu, bāriņtiesa veic tās funkcijas, kas

⁴⁰ Krauze R. Mantojuma tiesības 2. papildinātais izdevums. Rīga: KIF “Biznesa komplekss”, 1997, 156.lpp.

⁴¹ Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. h. iur. U.Krastiņš un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīgā: NORDIK, 1998, 149.lpp.

⁴² Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 271.lpp.

norādītas šajā pantā, gan novados, kuros nav teritoriālā iedalījuma vienību, gan novados, kuros ir teritoriālā iedalījuma vienībās, tikai tad ja nav notārs.⁴³

Autore vēlas norādīt, ka pamatojoties uz CL 731.panta otro teikumu, ja starp līdzmantiniekiem ir aizbildnībā vai aizgādībā esošas personas, tad mājas kārtībā izdarīts dalīšanas akts apstiprināms bāriņtiesā, pie kam, ja aizbildnībā vai aizgādībā esošas personas daļa pārsniedz 14000 eiro, bāriņtiesas lēmums iesniedzams tiesai apstiprināt.

Ja mantojuma dalīšana notiek pie notāra, tad tā parasti notiek pēc mantojuma apliecības izsniegšanas, bet tā var notikt arī tad, ja likumiskie mantinieki mantojumu pieņēmuši, bet nav bijusi nepieciešama apstiprināšana mantojuma tiesībās. Sastādot mantojuma sadales projektu, zvērināts notārs uzaicina visus līdzmantiniekus un veic darbības, lai tuvinātu pušu viedokļus un panāktu vienošanos.⁴⁴

Notariāta likuma 322.pantā ir noteikts, ka zvērināts notārs, kurš sastāda mantojuma sadales projektu, var aicināt zvērinātu tiesu izpildītāju sastādīt mantas aprakstes aktu un, ja nepieciešams, pieaicināt ekspertu mantas novērtēšanai. Pēc autores domām, likumdevējs tādā veidā ir atvieglojis zvērināta notāra darbu, kā arī mantiniekiem, izvairīšanos no tiesas procesa. Šī likuma 323.pants nosaka, ka mantojuma sadales projektā zvērināts notārs pamato tajā noteikto mantojuma sadales kārtību. Ja līdzmantinieki piekrīt zvērināta notāra sastādītajam mantojuma sadales projektam, zvērināts notārs vienošanos par mantojuma sadali attiecīgi apliecina (NL 324.pants)⁴⁵.

Ir jāvērs īpaša uzmanība tam, ka mantojumu dalīt var tikai tad, ja ir zināma tā vērtība. Tāpēc sastādot mantojuma dalīšanas projektu, mantojamās mantas novērtēšanai ir jāpievērš īpaša uzmanība. Ja runā par jēdzienu “vērtība”, tad vispārinātā nozīme to raksturo, kā “jebkuras lietas īpašības, izteiktas naudas izteiksmē”.⁴⁶

Ja mantojuma sastāvā ir iekļauts nekustamais īpašums, tad ir nepieciešams mantojuma lietai pievienot Valsts zemes dienesta izsniegtu izziņu par īpašuma kadastrālo vērtību un mežaudzes vērtību.⁴⁷ Attiecībā uz individuālā komersanta uzņēmumu, individuālo uzņēmumu,

⁴³ Bāriņtiesu likums. LV likums. Pieņemts 22.06.2006 <https://likumi.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> [aplūkots 03.04.2020.]

⁴⁴ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 222.,223.lpp.

⁴⁵ Notariāta likums. LV likums. Pieņemts 1.06.1993 <https://likumi.lv/ta/id/59982-notariata-likums> [aplūkots 04.04.2020.]

⁴⁶ Civilprocesa likuma komentāri. Trešais papildinātais izdevums. Autoru kolektīvs. Prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 379.lpp.

⁴⁷ Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu. MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2008.gada 22.augusts, nr.130.

zemnieka vai zvejnieka saimniecību, uzņēmumu novērtē sertificēts vērtētājs un gala novērtējumu pievieno klāt mantojuma lietai.⁴⁸

Likums sīkāk nereglamentē kārtību, kā notiek dalīšana mājas kārtībā. To var pēc saviem ieskatiem noteikt paši līdzmantinieki. Likums vienīgi prasa, lai mantojuma dalīšanas līgums, kad dalīšanā piedalās aizgādnībā vai aizbildnībā esošas personas, būtu apstiprinātas aizbildnības iestādē, bet ja dalījuma daļa pārsniedz 1000 Ls, tad aizbildniecības lēmums apstiprināms arī vēl tiesā (CL 731.pants).⁴⁹ Mūsdienās minētajā Civillikuma normā 1000 Ls ir aizstāti ar 14 000 eiro.

CL 732.pants nosaka, ka dalīšana vispirms notiek pēc mantojuma atstājēja dotiem norādījumiem; bet kad viņš sadalījis dažus sava mantojuma atsevišķus priekšmetus starp mantiniekiem zināmās daļās, tad pārējais – ja mantiniekam nav piešķirtas noteiktas mantojuma daļas – dalāmas starp viņiem nevis pēc minēto daļu samēra, bet līdzīgās daļās, pēc personu vai cilšu skaita. Lai nostiprinātu iepriekš teikto par to, ka ja mantiniekam nav piešķirtas noteiktas mantojuma daļas dalāmas starp viņiem nevis pēc minēto daļu samēra, bet līdzīgās daļās, pēc personu vai cilšu skaita, CL 411.pants nosaka, kad piemērojama pārstāvības tiesība, mantojums dalāms nevis pēc personu, bet gan cilšu skaita, t.i. visi pārstāvamā pēcnācēji dabū kopā to mantojuma daļu, kuru būtu dabūjis mirušais tēvs vai māte, ja tie būtu vēl dzīvi aicinot mantot. Ja atkrīt kāds no tiem, kas manto pēc galvām, tad viņa daļā saskaņā ar CL 835.pantu sadalāma pēc cilšu skaita. “Ja mantojuma atstājējam ir vairāki bērni, tad katrs no šiem bērniem veido cilti.”⁵⁰

Lai uzskatāmāk izprastu šo CL 732.pantu, autore norāda uz piemēru– ir mantojuma atstājējs, kuram ir trīs dēli un vienam no dēliem divas meitas. Vienam dēlam atsakoties no mantojuma, trešā dēla daļa pieaugs no 1/3 uz 1/2, bet katras mazmeitas daļa – no 1/6 uz 1/4.

Bet, ja kāds atkrīt no tiem, kuri manto pēc ciltīm, tad viņa daļa saskaņā ar CL 835.pantu piekrīt tās pašas cilts piederīgajiem, un tikai tad, ja tādu nav, pāriet uz pārējām ciltīm. Piemērs: ir mantojuma atstājējs, kuram ir trīs dēli un divas mazmeitas, ja no mantojuma atteiksies viena no mazmeitām, tad otras daļa pieaugs no 1/6 uz 1/3, bet dēliem mantojuma daļas nemainīsies, paliks 1/3.

“Ja mantojuma atstājējs nav devis skaidri izteiktus tiešus vai netiešus norādījumus, tad dalīšana var notikt pēc līdzmantinieku vienošanās pastāvošo likumu normu robežās. Ignorēt

⁴⁸ Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu. MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2008.gada 22.augusts, nr.130.

⁴⁹ Krauze R. Mantojuma tiesības. 2.papildinātais izdevums. Rīga: KIF “Biznesa komplekss”, 1997, 156.lpp.

⁵⁰ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 278.lpp.

mantojuma atstājēja testamentā dotos norādījumus līdzmantinieki nevar, kaut arī viņu vienošanās būtu vienprātīga, jo viņi nevar grozīt to tiesisko dokumentu, uz kuru viņi pamato paši savas tiesības, vienlaikus neiznīcinot savu tiesību pamatu.”⁵¹ Autore piekrīt tiesību speciālista Z.Genca norādītajam, ka gadījumā, ja līdzmantinieki velētos grozīt tiesisko dokumentu – testamentu, viņi to nedrīkstētu darīt, pat, ja kopīgi par to vienotos, jo tas izrādītu necieņu pret mantojuma atstājēja gribu. Autore uzskata, ka, ja CL 732.pants nebūtu analizēts šādā aspektā, tad tas radītu neizpratni un tiesas darbs būtu vairāk noslogots, jo katrs mantinieks varētu grozīt testamenta pēc savas gribas, kas pēc tam radītu strīdus situāciju starp mantiniekiem.

Z.Genca attiecībā uz CL 732.pantu ir norādījis, ka, “ja tiek mantojums dalīts pēc testatora dotiem norādījumiem, tad norādījumi var būt tikai likumīgi, jo atsevišķu rīkojumu pretlikumība neatņem spēku ne visam testamentam, ne tā pārējiem rīkojumiem, tādā gadījumā viss tas, kas testamentā ir pretlikumīgs, tiesai jāsaskaņo ar likumiem, vai, ja tas nav iespējams, no testamenta jāizmet (CL 785.p. otrā daļa). Priekšmeti, ko jau izdalījis mantojuma atstājējs pats, nošķirami no dalāmās masas, ja tāda bijusi mantojuma atstājēja griba (CL 730.p.)”.⁵²

CL 737.pantā ir noteikts, ka pirms dalīšanas kustama vai nekustama manta sākumā ir jānovērtē. Dalāma nekustama īpašuma vērtība noteikšanai mantinieki var pārdot to izolē un paši piedalīties solīšanā; izpirkuma tiesību mantinieki vai viens to tiem var izlietot šajā gadījumā tikai tad, ja to noteikti pieteic pirms izsoles.

Mantas vērtībā tiek noteikta naudas izteiksmē. Ir svarīgi, kā cilvēks attiecās pret mantu, jo mainoties cilvēka attieksmei pret lietu vai īpašumu mainās arī tā vērtība.⁵³

Autore salīdzināja arī ar citām valstīm kā notiek mantojuma sadale. Līdzīgi kā Latvijā, tāpat arī Lietuvā, mantojuma sadale labprātīgi var notikt pie notāra, kā arī “ja mantinieki nevienojas labprātīgi, mantojumu sadala tiesa, pamatojoties uz katra mantinieka celtajām prasībām”.⁵⁴

Savukārt Vācijas tiesībās regulējums ir atšķirīgs. Ja mantojuma apliecību Latvijā izsniedz notārs, tad Vācijā to izsniedz testamentu tiesa (agrāk līdz 2107.gada beigām to izsniedza notariāts). Interesants fakts, ka Vācijas tiesībās par mantas sadali ir noteikts, ka, “ja ir vairāki mantinieki, mantojums kļūst par visu mantinieku kopīpašumu. Tādejādi līdzīpašniekiem ir atļauts rīkoties ar individuālajām mantojuma lietām tikai kopīgi, piemēram,

⁵¹ Genca Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 271.lpp.

⁵² Ibid.

⁵³ Baltruma D., Freibergs J. Kā novērtēt īpašumu. Nekustamā īpašuma vērtēšanas pamatprincipi. – Rīga: Jumava, 1996, 13.-16.lpp.

⁵⁴ European justice. Pieejams: https://e-justice.europa.eu/content_general_information-166-lt-lv.do?member=1#toc_6 [aplūkots 14.03.2020.]

pārdot testatora automobili, kas vairs nav vajadzīgs. Arī mantojums viņiem ir jāpārvalda kopīgi.”⁵⁵ Pēc autores domām⁵⁶, un pamatojoties uz pieejamo informāciju, tas bieži var radīt būtiskus sarežģījumus, kaut vai tad, ja mantinieki dzīvo atsevišķi un nevar vienoties. Autores uzskatā, tas ir iemesls mantinieku savstarpējam strīdam, kas būtu atrisināms tiesvedības ceļā. Pieejamajā informācijā ir teikts, ka šāda “piespiedu kopība” parasti ir ļoti neizdevīga, un principā katrs no mantiniekiem var pieprasīt, lai mantas kopība tiek izbeigta, pieprasot mantojuma sadalīšanu. Vissvarīgākais izņēmums šajā ziņā ir gadījums, kad testators savā testamentā ir noteicis, ka mantojums noteiktu laiku nav dalāms, piemēram, lai varētu turpināt ģimenes uzņēmuma darbību.”⁵⁷

Autoresprāt skatot šo piemēru, par ilgtspējīgu ģimenes uzņēmumu darbību ir netaisnīgs. Iespējams var šķist, kas tur varētu būt netaisnīgs, bet nekad nav izslēgts, ka kāds no mantiniekiem nemaz nav ieinteresēts ģimenes uzņēmuma tālākajai darbībai vai arī nav tikusi atvēlēta vieta ģimenes uzņēmumā. Šādā situācijā vienīgais ko mantinieks vēlētos, būtu sadalīt mantojumu un iegūt sev pienākošos mantojuma daļu. Tāpēc autores ieskatā šāds tiesību regulējums, ka mantojums nav dalāms uz noteiktu laiku, ir netaisnīgs.

2.2.Mantojuma sadale tiesas ceļā

Atbilstoši CL 731.pantam mantojuma sadale tiesas ceļā notiek tad, ja līdzmantinieki nevar labprātīgi vienoties par mantas sadali, līdz ar to mantinieki vērsīsies tiesā ar mantojuma prasību.

Mantojuma lietas nonāk tiesā tajā brīdī, kad mantinieki savā starpā nespēj vienoties un izvairīties pilnībā no strīdiem par mantojumu, t.i., nevar izpildīt mantojuma atstājēja pēdējo gribu, kas, lai gan rūpīgi un pārdomāti aprakstīta mantojumā, tomēr ir ar neprecizitātēm.⁵⁸

Kopš 2003.gada 1.janvāra mantojuma lietas Latvijas Republikā ved zvērināti notāri.⁵⁹

Mantojuma dalīšanas procesuālo kārtību tiesas ceļā regulē Civilprocesa likuma 30.¹ nodaļa “Lietas par mantojuma dalīšanu”, un tam ir ciešs sakars ar materiālām tiesībām, kas jāņem vērā, izskatot strīdu.

⁵⁵ European justice - https://e-justice.europa.eu/content_general_information-166-de-lv.do?member=1#toc_6 [aplūkots 14.03.2020.]

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ LV portāls. Četri būtiski jautājumi par mantojuma lietu kārtošānu tiesā. Rīgā, 2018. gads, 3.lpp., <https://lvportals.lv/tiesas/297749-cetri-butiski-jautajumi-par-mantojuma-lietu-kartosanu-tiesa-2018> [aplūkots 19.04.2020.]

⁵⁹ Grozījumi Notariāta likumā: LR likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/302797-grozijumi-notariata-likuma> [aplūkots 10.05.2020.]

Ir jāvērtē uzmanība uz to, kas noteikts CP likuma 250.² panta trešajā daļā. Tiesnesis var uzdot notāram, kurš iesniedzis mantojuma apliecību vai Eiropas mantošanas apliecību, vai citam tiesas apgabalā praktizējošam notāram pārzināt mantojuma dalīšanas projekta sastādīšanas gaitu. Saskaņā ar šī panta trešo daļu tiesnesis var uzdot notāram pārzināt mantojuma dalīšanas projektu, taču tas nav jādara obligāti. Tiesnesis šādu tiesību drīkstētu izmantot tikai sarežģītākos mantojuma dalīšanas gadījumos.⁶⁰ Tātad tiesnesis var uzdot notāram pārzināt mantojuma dalīšanas projektu, bet tas nav obligāti. Mantojuma dalīšanas projekta sastādīšanai ir liela un svarīga nozīme strīda pareizā izlemšanā.⁶¹

CP likuma 250.³ panta otrajā daļā ir noteikts, kā notiek mantojamās mantas aprakstīšana, un ko norāda aprakstes aktā, tā notiek uz šā likuma noteikumiem. Aprakstes aktā norāda arī zināmos parādus, saistības un ierakstus zemesgrāmatā, kas mantojumu apgrūtina.⁶²

CP likuma 250.³ panta piektā daļa nosaka, ka mantas aprakstes aktu, mantas novērtējumu un mantojuma dalīšanas projektu notārs iesniedz tiesnesim. “Tiesneša darbībām pēc mantojuma dalīšanas projekta saņemšanas ir jābūt vērstām uz to, lai pārbaudītu projekta atbilstību likuma prasībām.”⁶³

1935.gadā ir ticis izteikts viedoklis, ka mantojuma dalīšanas projekta sastādīšana no paša tiesneša būtu pareizāka.⁶⁴ Tādā veidā tiesnesis daudz tuvāk iepazītos ar lietas apstākļiem, kā arī izprastu pašus līdzīpašniekus, iepazītos ar to priekšlikumiem un iebildumiem, kas ir minēti projektā. Ir atzīts, ka tādā veidā līdzmantiniekiem būtu vieglāk saprast tiesneša paskaidrojumus un apsvērumus par lietas apstākļiem; zvērināta advokāta palīgs uzskata, ka pareizāk notāram būtu nodot tās lietas, kurās ir jāizdara mantu aprakstījums un novērtējums, kas prasa ilgu laiku un liekas darbības.⁶⁵

Autore uzskata, ka šobrīd šāda pieeja, ka tiesnesim būtu jā sastāda mantojuma dalīšanas projekts, nebūtu labākā, jo ņemot vērā tiesnešu darba noslodzi, mantojuma sastādīšanas projekts vēl vairāk noslogotu tiesneša darbu. Turklāt nereti mūsdienās mantojuma masa ir ļoti

⁶⁰ Civilprocesa likuma komentāri. Trešais papildinātais izdevums. Autoru kolektīvs. Prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 378.lpp.

⁶¹ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 225.lpp.

⁶² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2012.gada 26.oktobrī, lietā Nr. SKC – 710/2012 - <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 14.03.2020.]

⁶³ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 266.lpp.

⁶⁴ ZAP Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: “Latvijas kultūras” spiestuve, 1935, 17.lpp. http://gramatas.lndb.lv/periodika2-viewer/view/index-dev.html?lang=fr#panel:pp|issue:g_001_0309018161|article:DIVL11|page:17|issueType:B [aplūkots 10.04.2020.]

⁶⁵ Ibid.

apjomīga un tajā ietilpst gan nekustamais īpašums, gan kustama manta, gan naudas līdzekļi un finanšu instrumenti.

CP likuma 250.⁴ pants regulē tiesneša darbības pēc mantojuma dalīšanas projekta saņemšanas, pirmajā daļā ir noteikts, ka notāra iesniegtos dokumentu norakstus tiesa nosūta līdzmantiniekiem un nosaka termiņu paskaidrojumu sniegšanai, savukārt otrajā daļā noteikts, ka papildus rakstveida paskaidrojumiem tiesnesis var uzaicināt visus līdzmantiniekus aprēķinu pārbaudei un mantojuma dalīšanas projekta precizēšanai.⁶⁶

No šīs normas teksta izriet, ka tiesai ir dota tiesība brīvi noteikt termiņu līdzmantinieku paskaidrojumu sniegšanai. Bet, kā zināms, termiņam ir jābūt samērīgam. Tiesnesim, saņemot mantojuma dalīšanas projektu, visām viņa darbībām ir jābūt vērstām uz to, lai pārbaudītu projekta atbilstību likuma prasībām. Pēc komentējamā panta noteikumu izpildes, var tikt izlemts jautājums par lietas nolikšanu izskatīšanai tiesas sēdē.⁶⁷

Ir iespējams dalīto mantu pārdot izolē un mantas novērtēšanu un nosacījumus, kā to pārdot izolē, regulē Civilprocesa likuma noteikumi. Ja visi mantinieki un attiecīgos gadījumos arī bāriņtiesa (CL 280.-283.p.) tam piekrīt, mantu var pārdot par brīvu cenu. Savukārt nekustamā īpašuma pārdošana tā īstās vērtības noteikšanai izdarāma pēc noteikumiem par labprātīgu pārdošanu izolē tiesas ceļā, turklāt nekustamo īpašumu apraksta un novērtē tikai tad, ja kāds no līdzmantiniekiem to prasa. Kustamas mantas izsoli regulē CP likuma 584.-591.pants, bet nekustamā īpašuma novērtēšanu un izsoles kārtību nosaka 604.-618.pants.⁶⁸

CL 733.pants nosaka, ka dalot mantojumu tiesas ceļā, tiesai jārikojas vispār pēc CL 1075.panta noteikumiem par kopīpašuma dalīšanu, ievērojot arī CL 734.pantu un turpmāko pantu sevišķos noteikumus. “Tiesai mantojuma dalīšanas kārtībā nav dotas tiesības mainīt mantojuma daļas, kuras noteiktas testamentā vai likumā. Izvēloties kopīpašuma izbeigšanas veidu, tiesas saskaņā ar CL 1075.pantu vadās – no dalāmā priekšmeta īpašībām vai no lietas apstākļiem.”⁶⁹

Ņemot vērā to, ka autores darbs ir tieši saistīts ar mantojuma reālo dalīšanu, jānorāda, ka svarīgi ir veikt kopīpašuma dalīšanas regulējošo tiesību normu ekstensīvu un padziļinātu analīzi, lai gūtu pēc iespējas lielāku izpratni par to ietekmi uz mantojuma reālo sadali. Tātad katram līdzmantiniekam no mantojuma atstājēja pienākas viņa atstātā manta domājamās daļās

⁶⁶ Civilprocesa likums. LV likums. Pieņemts 14.10.1998. <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums> [aplūkots 04.04.2020.]

⁶⁷ Civilprocesa likuma komentāri. Trešais papildinātais izdevums. Autoru kolektīvs. Prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 392.lpp.

⁶⁸ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 226.lpp.

⁶⁹ Gencs Z. Zinātniski praktiskie komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 380.lpp.

un, ja starp līdzmantiniekiem ir radies strīds par mantu, tad viņi vēršas tiesā un ceļ prasību. Tiesa mantu sadala pēc CL 1075.panta, kurā aprakstīta kopīpašuma dalīšana.

Lai izprastu, ko nozīmē šis līdzmantinieku kopīpašums, autore aplūko šādu piemēru, ir trīs bērni, kuriem tēvs noteiktās domājamās daļās novēlējis nekustamo īpašumu ar lielu zemes platību. CL 1072.panta komentāros ir regulēts domājamās daļas jēdziens un funkcijas. Ar “domājamo daļu” kopējā lietā saprotams kopīpašnieka tiesību kopums (jeb kopīpašnieka stāvoklis) attiecībā pret kopējo lietu. Tādējādi domājamā daļa ir bezķermeniska lieta. Atbilstoši CL 1072.pantam kopīpašnieks ir tiesīgs patstāvīgi (bez pārējo kopīpašnieku piekrišanas) rīkoties ar viņam piederošo domājamo daļu (piemēram, atsavināt vai iekļāt).⁷⁰

Autore ar to vēlas pateikt, ka minētajā piemērā, kur tēvs bērniem novēlējis noteiktās domājamās daļas nekustamo īpašumu un zemes platību, tad katram bērnam pienāksies 1/3 daļa no nekustamā īpašuma un zemes platības. Tas nozīmē, ja viens no mantiniekiem izdomās pārdot savu domājamo daļu, būs jāvienojas ar pārējiem mantiniekiem, vai kāds nevēlas iegādāties šo domājamo daļu, ko sauc par pirmpirkuma tiesībām, ko regulē CL 2060.pants. Šī panta komentārā ir noteikts, ka “pirmpirkuma tiesība pēc likuma ir kopīpašniekam”⁷¹, kā arī CL 1073.pants nosaka pirmpirkuma tiesības. Šī panta komentārā ir noteikts, ka pirmpirkuma tiesības ir vērstas uz to, lai izvairītos no svešu personu “ienākšanas” kopīpašumā bez pārējo kopīpašnieku piekrišanas.⁷²

Savukārt, ja tēvs nebūtu novēlējis katram noteiktu domājamo daļu, tā būtu likumiskā mantošana, tad viss nekustamais īpašums piederētu visiem mantiniekiem. Tādā gadījumā, ja viens no mantiniekiem vēlētos pārdot zemi, viņam būtu nepieciešams lūgt kopīpašnieku piekrišanu. Ja netiktu lūgta piekrišana, pārējie līdzmantinieki varētu vērsties tiesā ar prasību pret konkrēto mantinieku, jo viņiem ir pirmpirkuma tiesība.

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2012.gada 26.oktobrī, rakstveida procesā izskatīja civillietu par pirmpirkuma tiesību mantošanu un atsavinātāja pienākumu piedāvāt noslēgt pirkuma līgumu pirmpirkuma tiesīgajam un izpirkuma tiesību noilgumu, kur tiesa skaidroja, ka “atbilstoši Civillikuma 1073.pantam un 2061.panta pirmajai daļai tieši atsavinātājam ir pienākums paziņot pārējiem kopīpašniekiem par attiecīgās domājamās daļas atsavināšanu, darot zināmus pirkuma līguma noteikumus. Tādējādi pirmpirkuma tiesību izmantošana ir iespējama tikai tad, kad pirmpirkuma tiesīgajai personai

⁷⁰ Grūtups A., Kalniņš E., Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 266.,267.lpp.

⁷¹ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri: Ceturtā daļa. Saistību tiesības. Autoru kolektīvs prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. – R.: Mans īpašums, 1998, 438.lpp.

⁷² Grūtups A., Kalniņš E., Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 270.lpp.

nosūtīts attiecīgi noformēts darījuma akts. To ievērojot, likumā noteiktais divu mēnešu termiņš pirmpirkuma tiesību izmantošanai skaitāms no pirkuma līguma noraksta saņemšanas.”⁷³ Autore ar to grib nostiprināt iepriekš teikto, ka jebkurā gadījumā, kad mantinieks vēlēšies pārdot savu daļu no iegūtā kopīpašuma, viņam būs jānodod priekšroka pārējiem mantiniekiem. Šī atziņa ir nostiprināta gan likumā, gan judikatūrā.

Atbilstoši CL 1075.pantam tiesa var noteikt četrus kopīpašuma izbeigšanas veidus:

- 1) tā var piespriest katram no kopīpašniekiem reālas daļas, uzliekot, kad nepieciešams, vienai daļai zināmus servitūtus par labu otrai daļai;
- 2) ir iespējams visu lietu atdot vienam kopīpašniekam, uzliekot pienākumu samaksāt pārējiem viņu daļas naudā;
- 3) var noteikt lietu pārdot, bet tādā gadījumā iegūtā nauda jāizdala kopīpašnieku starpā.

“Ja dalīšanu nav iespējas īstenot kādā no iepriekš minētajiem veidiem, piemēram, ja tiesa nevar rast pietiekamu pamatojumu viena dalīšanas veida piemērošanai attiecībā pret pārējiem, tiesa var izšķirt jautājumu ar lozi, proti, kā iespēju noteikt konkrēta dalīšanas veida izvēli”. “Tiesa var izmantot lozi gadījumos, kad jāizlemj, kuram no kopīpašniekiem kopīpašuma objekts ir nododams, bet kuram – izmaksājama viņa daļa naudā”.⁷⁴ Zvērināts advokāts Dr. iur. Rolands Neilands skaidro, ka tiesu praksē nav bijis tāds gadījums, ka kopīpašuma jautājums tiek izšķirts ar lozi. Bet min, ka vienīgais gadījums, kad tiek izlozēts, ir tad, lai saprastu, kuram kopīpašniekam paliek īpašums.⁷⁵

Prasot šo mantojuma dalīšanu tiesā, prasības priekšmets būs pati mantojuma dalīšana, jo dalīšanas veida izvēle ir tiesas prioritārā izvēle. Tiesa drīkst izvēlēties, kādu no dalīšanas veidiem tā izmantos. Kad tiesas spriedums ir stājies spēkā, tad par tā paša mantojuma dalīšanu, tiesā prasību vairs nevar celt.

Nosakot kopīpašuma dalīšanas veidu, tiesas ir nonākušas pie sekojošiem secinājumiem:

- 1) “gadījumā, kad kopīpašums tiek nodots vienam kopīpašniekam, uzliekot par pienākumu atlīdzināt otram kopīpašniekam viņa daļu naudā, pats par sevi apstāklis, ka vienam

⁷³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2012.gada 26.oktobrī spriedums, lietā Nr. SKC – 710/2012. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 14.03.2020.]

⁷⁴ Guļkeviča J. Kopīpašuma dalīšana tiesas ceļā. 2019.gada aprīlis. Pieejams: https://www.cobalt.legal/files/bundleNewsPost/3734/Juta_Kopipasums_BJP_April_2019.pdf [aplūkots 04.04.2020.]

⁷⁵ LV portāls. Kad kopīpašumu izbeidz, to izsolot. 2019.gads. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/311175-kad-kopipasumu-izbeidz-to-izsolot-2019> [aplūkots 04.04.2020.]

kopīpašniekam pieder lielāka daļa no nekustamā īpašuma nekā otram, nevarētu būt izšķirošs jautājuma izlemšanā par kopīpašuma izbeigšanu, nekonstatējot citus apstākļus”;⁷⁶

- 2) strīda izšķiršanai starp kopīpašniekiem nav būtisks faktors, kādā apmērā katrs ir piedalījies īpašuma uzturēšanā, labiekārtošanā un apsaimniekošanā. Lai atrisinātu jautājumu, cik katrs ir ieguldījis darbu kopīpašuma uzturēšanā, un tā pamatotība būtu risināma, ceļot tiesā attiecīgo prasību;⁷⁷
- 3) “prasītāja izteikta un nepamatota vēlme sadalīt kopīpašumu vienā noteiktā veidā, neņemot vērā citus mazāk radikālus sadales veidus”, tātad persona, kas cēlusi tiesā prasību, piedāvājot vienu konkrētu kopīpašuma izbeigšanas veidu, nav izanalizējusi nevienu citu kopīpašuma izbeigšanas veidu, kas atbilstu abu kopīpašnieku interesēm;⁷⁸
- 4) Tiesa secinājusi, ka “pārdošana izsolē par visaugstāko cenu nevar tikt vērtēta kā galvenais kritērijs, lemjot par nekustamā īpašuma sadales veidu”.⁷⁹

Ņemot vērā augstāk minētos tiesas secinājumus, autore secina, ka tiesai ir jāizvērtē sīki visi lietas apstākļi un tādā veidā izlemjot par vistaisnīgāko, piemērojamāko kopīpašuma izbeigšanas veidu, protams, ir jāņem vērā arī kopīpašnieku piedāvātais kopīpašuma izbeigšanas veids, bet tas ne vienmēr būs taisnīgākais, tāpēc tas, ka tiesai ir tiesības izlemt par vispiemērotāko kopīpašuma izbeigšanas veidu, noteikti ir vērtējams kā pozitīvs aspekts.

Augstākās tiesas Senāts izskatīja prasību par kopīpašuma izbeigšanu un izlikšanu.⁸⁰ Šajā lietā prasītājs R.M. cēla prasību pret A.T. par kopīpašuma izbeigšanu, lūgdams atzīt R.M. īpašuma tiesības uz visu namīpašumu, atzīt, ka A.T. īpašuma tiesības uz 1/10 domājamo daļu no minētā īpašuma ir izbeigušās, izmaksāt A.T. kompensāciju par viņa daļu no namīpašuma un izlikt atbildētāju ar visām viņa mantām un atkarīgām personām no strīdus nekustamā īpašuma. Prasītājs vēlējās izbeigt kopīpašumu, pamatojoties uz CL 1075.panta otro veidu, kas ir sekojošs: ir iespējams visu lietu atdot vienam kopīpašniekam, uzliekot pienākumu samaksāt pārējiem viņu daļas naudā. Šī prasība tika apmierināta.

Tiesa apstiprināja, ka R.M. izvēlētais kopīpašuma izbeigšanas veids ir vispiemērotākais. Šāds atzinums balstīts uz faktiskajiem apstākļiem un pierādījumu objektīvu izvērtējumu. Tiesa

⁷⁶ LV portāls. Kad kopīpašumu izbeidz, to izsolot. 2019.gads. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/311175-kad-kopipasumu-izbeidz-to-izsolot-2019> [aplūkots 04.04.2020.]

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2013.gada 14.maijā spriedums, lietā Nr. SKC – 173/2013. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/tresa-dala-lietu-tiesibas-841-1400pans/tresa-nodala-ipasums-927-1129pans/piekta-apaksnodala-ipasuma-aprobezojumi-1067-1129pans?lawfilter=1> [aplūkots 19.04.2020.]

ir ņēmusi vērā CL 1075.pantā paredzētos kritērijus, ņēmusi vērā gan dalāmā priekšmeta īpašības, gan lietas apstākļus. Par priekšmeta īpašību tiesa ir noteikusi to, ka tā ir vienstāvu vienas ģimenes dzīvojamā māja, kuras reālā sadale nav iespējama, bet par lietas apstākļiem tiesa noteikusi to, ka prasītājs R.M. ir pierādījis, ka viņam ir līdzekļi, lai izmaksātu atbildētājam kopīpašuma daļas vērtību naudā, turpretī A.T. nav izteicis vēlmi visu kopīgo lietu iegūt savā īpašumā, izmaksājot prasītājam atbilstošu atlīdzību naudā vai sadalīt kopīpašumu citā veidā.

Tiesa, pamatojoties uz šo, secinājusi, ka “sniedzot juridisko novērtējumu apstākļiem, kuriem ir nozīme konkrētā strīda pareizai atrisināšanai, tiesa pamatoti akceptējusi prasītāja piedāvāto kopīpašuma dalīšanas veidu”.

Senāts Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas spriedumu atstāja negrozītu, līdz ar to uzskatāms, ka R.M. prasība apmierināma daļēji, jo nav apmierināta prasība par atbildētāja izlikšanu.

Šis spriedums ir labvēlīgs attiecībā pret prasītāja prasību. Šajā spriedumā ir skaidri redzams, ka prasītāja izvēlētais kopīpašuma izbeigšanas veids ir vispiemērotākais, ko atzina arī tiesa. Autoresprāt, šis spriedums ir ļoti labs piemērs, lai paskaidrotu CL 1075.panta otro kopīpašuma izbeigšanas veidu kas ir – iespējams visu lietu atdot vienam kopīpašniekam, uzliekot pienākumu samaksāt pārējiem viņu daļas naudā, lai piepildītos otrais punkts, ir jāpiepildās diviem svarīgiem kritērijiem; pirmais ir tas, ka prasītājam ir jābūt nepieciešamajiem līdzekļiem, lai samaksātu atbildētājam viņa daļas vērtību naudā, un otrais ir tas, ka pašam atbildētājam nav vēlmes visu kopīgo lietu iegūt savā īpašumā. Šajā spriedumā piepildās šie kritēriji.

Augstākās tiesas Senāta 2019.gada 21.februāra spriedumā Senāts izskatīja kasācijas sūdzību par Kurzemes apgabaltiesas Civillietu kolēģijas 2016.gada 13.decembra spriedumu par personas C prasību pret [pers. A] un [pers. B] par kopīpašuma izbeigšanu un personas A un B pretprasību par kopīpašuma izbeigšanu. Šajā lietā persona C lūdza izbeigt kopīpašumu, sadalot nekustamo īpašumu reālās daļās. Katram kopīpašniekam zemesgrāmatā ir nostiprinātas īpašuma tiesības uz 1/3 tā domājamo daļu. Prasītāja no kopīpašuma vēlējās izstāties savstarpējo nesaskaņu dēļ. Spriedumā tika norādīti kopīpašuma sadales priekšlikumi no abām pusēm.

Prasītāja piedāvāja tādu variantu, ka viņas īpašumā nonāk 24,9 ha zemes platības, savukārt atbildētāju kopīpašumā 49,7 ha platības. Atbildētāji cēla tiesā pretprasību par prasītājas piedāvāto sadales variantu, piedāvājot savu variantu. Atbildētāju pretprasība tika apmierināta daļēji. Izskatot lietu sakarā ar personas C apelācijas sūdzību, tiesa nosprieda prasību apmierināt, sadalot nekustamo īpašumu reālās daļās. Tiesas kolēģijas ieskatā prasītājas iesniegtais sadales variants bija visobjektīvākais, tas bija pamatots, loģisks un samērīgs ar visu kopīpašnieku interesēm.

Persona C, piedāvājot savu sadales variantu, piekāpās strīda atrisināšanas nolūkā, piedāvājot savu variantu, visiem viss tika sadalīts vienlīdzīgās daļās. Apmierinot personas C prasību pēc piedāvātā varianta, viņas īpašuma daļas vērtība ir samazinājusies, kā arī viņa nav pieprasījusi par to kompensāciju. Atbildētāju pretprasību noraidīja. Atbildētāji iesniedza kasācijas sūdzību, taču Augstākās tiesas Senāts norādīja, ka tā nav pamatota un Civillietu kolēģijas 2016.gada 13.decembra spriedums ir atstājams negrozīts.

Senāts norādīja, ka “sadalot kopīpašumu atsevišķos nekustamos īpašumos, sadales rezultātā noteikto atsevišķo daļu lielumam ir jāatbilst kopīpašnieku domājamo daļu apjomam un vērtībai. Ja reāli sadalītās kopīpašuma daļas pēc to vērtības atšķiras, tiesa ir tiesīga noteikt kompensāciju, kas vienam kopīpašniekam jāizmaksā tam, kuram pēc vērtības tiek izdalīta mazāka vai nevērtīgāka daļa”.

Senāts uzskatīja, ka pārbaudāma sprieduma argumentācija apstiprina to, ka apelācijas instances tiesa, balstoties uz apstākļu juridisko novērtējumu, ir izvēlējusies tādu sadales variantu, kas konkrētajā gadījumā ir vispiemērotākais, kā arī, ka tas atbilst taisnīguma un samērīguma kritērijiem.⁸¹

“Civillikuma 734. un turpmākie panti komentējamā pantā nosaukti par sevišķiem, kuri jāņem vērā vienlaikus ar 1075.panta noteikumiem tāpēc, ka tie precizē mantojuma dalīšanas kārtību starp līdzmantiniekiem.”⁸²

Tādējādi tiesai, ņemot vērā visus lietas apstākļus, ir iespēja izvēlēties vispiemērotāko no četriem iespējamiem kopīpašuma veidiem.

Zināms, ka tiesa drīkst piemērot tikai tos kopīpašuma izbeigšanas veidus, kas ir norādīti CL 1075.pantā, un tiesa nevar piemērot nevienu citu kopīpašuma izbeigšanas veidu.

2007.gada 5.decembrī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāts izskatīja lietu par kopīpašuma reālu sadali. Šajā lietā parādījās kas interesants, jo pirmās instances tiesa bija izvēlējusies kopīpašuma izbeigšanas veidu, ko Civillikums neparedz. Šajā lietā tika izskatīts LR ģenerālprokurora J.M. protests par Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2002.gada 23.aprīļa spriedumu A.K. pilnvarotās personas I.V. prasībā pret L.U., N.K., G.T., M.K., A.D. par kopīpašuma sadali.

L.U. pieder 1/75 domājamā daļa no namīpašuma Rīgā, pārējās domājamās daļas pieder pārējām personām – A.K., N.K., G.T., M.K., A.D. Ceļot prasību, I.V. norādīja, ka L.U. līdz

⁸¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2007.gada 5.decembra spriedums, lietā Nr. C19046014, SKC-33/2019. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/otra-dala-mantojuma-tiesibas-382-840pants/septita-nodala-lidzmantinieku-savstarpejas-attiecibas-un-mantojuma-dalisan-715-765pants> [aplūkots: 19.04.2020.]

⁸² Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 230.lpp.

prasības celšanas brīdīm savas īpašuma tiesības nav nostiprinājis zemesgrāmatā, kā arī par savu īpašumu neinteresējas un to neapsaimnieko. Pārējiem kopīpašniekiem tas sagādā problēmas, jo nevar noslēgt kopīpašuma sadales līgumu, lai sadalītu nekustamo īpašumu dzīvokļu īpašumos.

Protestā tika norādīts, ka tiesa ir pārkāpusi procesuālās tiesību normas, kas nosaka pienākumu paziņot procesa dalībniekiem par tiesas sēdes laiku un vietu. Tiesa izlemjot jautājumu par L.U. izslēgšanu no kopīpašnieku skaita un atzīstot viņa domājamo daļu, vienam kopīpašniekam nepamatoti piemērojusi CL 1075.pantu. Ar 2002.gada 23.aprīļa tiesas spriedumu L.U. tika izslēgts no kopīpašuma un viņam piederošā domājamā daļa no nekustamā īpašuma atzīta prasītājiem.⁸³

Autores ieskatā protests bija apmierināms, kā to izdarījis arī Augstākās tiesas Senāts. Senāts atzina, ka šie norādītie procesuālie pārkāpumi ir uzskatāmi par būtiskiem, jo tie varēja novest pie nepareizas lietas izspriešanas. Šajā 2002.gada 23.aprīļa spriedumā tiesa bija izvēlējusies sadali, ko CL 1075.pants neparedz, t.i., tiesa izlēma, ka kopīpašnieku izslēdz no kopīpašnieku skaita un viņam piederošo domājamo daļu atzīst pārējiem kopīpašniekiem, no tā acīmredzami izriet, ka tas kopīpašnieks, kurš tiek izslēgts, vispār neko nesaņem jeb viņam no šāda kopīpašuma izbeigšanas veida nav nekāda labuma.

Autores ieskatā CL 1075.panta izbeigšanas veidi tulkojami kā veidi, kas dod labumu abiem kopīpašniekiem, jeb kopīpašnieks katrs iegūst viņa daļu naudā vai iegūst visu, vai daļu no kopīpašuma. Šajā autores minētajā spriedumā viens kopīpašnieks tiek atstāts bez jebkāda veida labuma, tāpēc Senāts nolēma atcelt 2002.gada 23.aprīļa spriedumu un nodot lietu jaunai izskatīšanai kā pirmās instances tiesai Rīgas apgabaltiesai.

Ir dažādi gadījumi, kāpēc mantinieki vēršas tiesā. Kā LV portālam skaidro zvērināts notārs Romualds Laizāns, tad “nereti mantojuma lietas nonāk tiesā, jo pastāv aizdomas par viltotu testamentu.” Notāram var būt šaubas par testamenta autentiskumu, bet notāram pašam nav tiesības apstrīdēt, to apstrīdēt drīkst tikai mantinieki. Gadījumā, ja mantinieki ir nokavējuši termiņu pieteikties uz mantojuma lietu, un krāpnieki paspēj, piemēram, sakārtot īpašuma dokumentus, tad ir nepieciešama tiesas iesaiste, citādi nevarēs pierādīt, ka testaments ir viltots, paskaidroja zvērināts notārs.

⁸³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2007.gada 5.decembra spriedums, lietā Nr. SKC – 60. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/tresa-dala-lietu-tiesibas-841-1400pants/tresa-nodala-ipasums-927-1129pants/piekta-apaksnodala-ipasuma-aprobezjumi-1067-1129pants?lawfilter=1> [aplūkots: 19.04.2020.]

Kā arī mantošanas termiņu kavēšana bieži vien noved pie tiesu darbiem, tas ir izteikts gadījumos, kad rodas strīdi par faktisko mantojuma pieņemšanu.⁸⁴

Par specifisku gadījumu, kad lieta nonāk tiesā, tiek uzskatīta laulātā kopīgās mantas izdalīšana mantojuma ietvaros, jo, ja pārdzīvojušais laulātais spēj pierādīt laulības laikā kopā ar aizgājēju iegūto kopmantu, tad pārdzīvojušais laulātais ir tiesīgs pieprasīt savu pusi no kopmantas un otru pusi mantot kopā ar pārējiem mantiniekiem. Tomēr Civillikums paredz, ka ir nepieciešama no pārējiem līdzmantiniekiem piekrišana, ka viņiem nav nekādu iebildumu par to, ka tiek izdalīta otrā puse no mantojuma. Gadījumā, ja kāds no līdzmantiniekiem iebilst, tad prasīt otru pusi no mantojuma var tikai tiesas ceļā, skaidroja zvērināts notārs Romualds Laizāns.⁸⁵

Lai starp mantiniekiem nerastos strīdi un nebūtu jāvēršas tiesā ar mantojuma prasību, ir ļoti būtiski mantojumu sakārtot dzīves laikā, t.i., ja mantojuma atstājējam ir vairākas vienības, ko var atstāt mantojumā vairākiem mantiniekiem, tad šiem mantiniekiem jau dzīves laikā ir jāizlemj par to, kas kuram pienāktos un godīgi savā starpā testaments jāsadala, tādējādi izvairoties no strīdiem savā starpā.⁸⁶

Šajā rakstā autore ieskatā, ir rasta pozitīva ilūzija par to, ka, ja mantojumu sakārtos dzīves laikā, tad starp mantiniekiem neradīsies strīdi. Autore sprāt tie varētu būt reti gadījumi, kad sakārtojot mantojumu dzīves laikā, tas novestu pie pozitīva iznākuma un visi mantinieki būtu apmierināti ar sev pienākošos mantojuma daļu. Tāpēc autore ieskatā šāds variants, ka mantojumu sakārto dzīves laikā, lai nerastos starp mantiniekiem strīds sadalot mantojumu, ir aplams.

⁸⁴ LV portāls. Četri būtiski jautājumi par mantojuma lietu kārtošānu tiesā. Rīgā, 2018 gads, 4.lpp. Pieejams: <https://lvportals.lv/tiesas/297749-cetri-butiski-jautajumi-par-mantojuma-lietu-kartosanu-tiesa-2018> [aplūkots: 19.04.2020.]

⁸⁵ LV portāls. Četri būtiski jautājumi par mantojuma lietu kārtošānu tiesā. Rīgā, 2018 gads, 5.lpp. Pieejams: <https://lvportals.lv/tiesas/297749-cetri-butiski-jautajumi-par-mantojuma-lietu-kartosanu-tiesa-2018> [aplūkots: 19.04.2020.]

⁸⁶ Ibid., 8.lpp.

3. DALĀMĀS MANTOJUMA MASAS NOTEIKŠANA

Ir jāņem vērā, ka, lai varētu reāli sadalīt mantojumu starp iespējamajiem līdzīpašniekiem ir jānosaka dalāmā mantojuma masa. Likumdevējs CL 729.pantā ir nostiprinājis, ka iekams sāk dalīt, jānoteic mantojuma masa.⁸⁷ Turpinot šo pantu, tajā tiek regulēts, kā mantojuma masa ir jānosaka, t.i., pievienojot tai visu to, ko atsevišķi mantinieki jau saņēmuši; pievienojot tai visus augļus un citus pieaugumus, kas radušies nedalītai masai kopš mantojuma atstājēja nāves un atdalot svešu un legatāriem piešķirtu mantu. Ir lietas, kas tiek atskaitītas no mantojuma masas, proti, uz mantojumu gulošos parādus, mantojuma masai saistītos izdevumus un legatāriem novēlētās summas, kuru izdošana nav uzlikta kādam mantiniekam personīgi, bet vispār visai mantai. Autore turpmāk sniegs sīkāku ieskatu par šiem iepriekš minētajiem noteikumiem.

Ne tikai Civillikums, bet arī citi likumi nosaka, ka ir nepieciešams zināt mantojuma masas sastāvu, t.i., Civilprocesa likuma 250.¹, kas ir attiecināms uz tiesas darbību, panta otrajā daļā ir norāde uz to, ka pieteikumā ir nepieciešams norādīt par mantojumā ietilpstošajām mantām. Notariāta likumā arī ir norāde uz to, ka ir nepieciešams norādīt mantojuma masas sastāvu, kas ir nepieciešams, lai zvērināts notārs varētu pilnvērtīgi sastādīt mantojuma apliecību, ko paredz NL 318.panta sestā daļā⁸⁸.

Ir pamatoti secināms, ka ir nepieciešams noteikt mantojamās masas sastāvu, jo bez tā nebūtu iespējams korekti un taisnīgi sadalīt mantojumu. Kā arī zināms, mantojuma masa var sastāvēt no visdažādākajām lietām, gan kustamām, gan nekustamām jeb, kā noteikts CL 382.pantā, mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā.

CL 729.panta pirmajā daļā regulēts, ka dalāmo masu nosakot, tai pievieno visu to, ko atsevišķi mantinieki jau saņēmuši iepriekš. CL 757.pantā ir noteikts, ka pārdzīvojušam laulātam un visiem lejupējiem, kas uz kaut kāda pamata grib mantot no mirušā laulātā vai no kopējā augšupējā, viss tas, ko viņi dabūjuši no mantojuma atstājēja tam dzīvam esot, pirms mantojuma masas dalīšanas jāpievieno tai vai arī jāieskaita savās mantojuma daļās. Tātad pievienojuma

⁸⁷ Civillikuma: LR likums. Rīgā: Latvijas Vēstnesis, 2016, 144.lpp.

⁸⁸ Notariāta likuma 318.pants: LR likums. Latvijas Vēstnesis. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/59982-notariata-likums> [aplūkots 21.03.2020.]

pienākums uzlikts – laulātajam un pirmajai šķīrai, kā arī pievienojums attiecas tikai vienīgi uz to, kas saņemts, mantojuma atstājējam dzīvam esot.⁸⁹

Tiesību pētnieks Z.Gencs ir atzinis, ka mantojums ir tas, ko mantinieki ir mantojuši, nevis tas, par ko šis mantojums ir pārvērties tālāko darījumu rezultātā starp mantiniekiem. Ir jāņem vērā tas stāvoklis, kas bija mantojuma iegūšanas laikā, un apstākļi, ka kāds mantinieks vēlāk ir piepircis no pārējiem viņu domājamās daļas un tās pārrakstījis uz sava vārda, nav svarīgs.⁹⁰

Ja nedalītai masai kopš mantojuma atstājēja nāves ir radušies augļi un citi pieaugumi, tie obligāti ir jāņem vērā, nosakot dalāmo masu.⁹¹ Ar ko saprot jēdzienu “augļi” jeb, kā to tulko CL 855.pants, par “augļi” ir uzskatāms katrs labums, ko var iegūt galveno lietu lietojot, savukārt, šaurākā nozīmē tas ir viss, ko no lietas dabū, t.i., dabiskie ražojumi vai kā ienākumi, ko tā nes sakarā ar sevišķām tiesiskām attiecībām. Ja runā par pirmo gadījumu, kurā tie ir dabiskie ražojumi, tad šos augļus sauc par dabiskiem, bet, ja tos dabū kā ienākumus, tad par civiliem.

Civilo augļu iegūšana ir iespējama tikai tad, ja īpašnieks nelieto savu lietu, bet to ir uzticējis citai personai, kurai tā nodota lietošanā par noteikta apmēra periodiskiem maksājumiem.⁹²

Interesanti, ka dabiskie un civilie augļi nav vienīgie, jo bez tiem CL vēl atzīmē rūpnieciskos augļus. Par rūpnieciskajiem augļiem ir atzīstami tie, kurus dabū no lietas, ieguldot cilvēka darbu, piemēram, tie var būt rūpniecības izstrādājumi vai iegūtā graudu raža.⁹³

CL 729.panta trešā daļā paredz, noteic veidus, kā dalāmā masa samazinās attiecībā pret mantoto masu, un šie veidi ir sekojoši:

- 1) atdalot svešu mantu;
- 2) atdalot legatāriem piešķirtu mantu;
- 3) atskaitot uz mantojumu gulošos parādus;
- 4) atskaitot mantojuma masai taisītos izdevumus;
- 5) atskaitot legatāriem novēlētās summas, kuru izdošana nav uzlikta kādam mantiniekam personīgi, bet vispār visai mantai.

Tiesību speciālists Z.Gencs norādījis, ka atdalot svešu mantu, visbiežāk nākas sastapties ar pārdzīvojušā laulātā mantas nodalīšanu, tāpēc īpaši ir jāvērs uzmanība uz Augstākās tiesas

⁸⁹ Gencs. Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 273.lpp.

⁹⁰ Ibid., 215.lpp.

⁹¹ Ibid., 215.lpp.

⁹² Višņakova G., Balodis K., Latvijas Republikas civillikuma komentāri: Lietas; Valdījums; Tiesības uz svešu lietu. Rīga: Mans īpašums, 1998.gads, 20.lpp.

⁹³ Ibid., 20.lpp.

plēnuma 1995.gada 27.marta lēmuma Nr.1 “Par likumu piemērošanu mantojuma lietās” 46.punktā doto skaidrojumu: “Ja ir pastāvējusi laulāto mantas kopība, un viens no laulātajiem mirst, tad mantojums atklājas uz to, kas piederēja mirušam laulātam. Laulāto nošķiršana notiek pēc ģimenes tiesību normām”.⁹⁴

Kā zināms, kopš 2003.gada 1.janvāra ir citādāka situācija, sakarā ar 2002.gada 24.oktobra likuma grozījumiem Notariāta likumā. Notariāta likuma 260.-268.pants regulē pārdzīvojušā laulātā tiesību apliecināšanu, ko izdara notārs.⁹⁵

Notariāta likuma 260.pantā ir regulēts, ka, pamatojoties uz pārdzīvojušā laulātā iesniegumu, zvērināts notārs taisa apliecinājumu par mantojuma atstājēja laulātā mantas daļu kopmantā, t.i., laulāto kopīgajā mantā vai laulāto mantas kopībā.

Tā paša likuma 261.pantā ir noteikts, ka pārdzīvojušā laulātā iesniegumu, kurā norādīts mantojamās mantas sastāvs un kārtība, un laulāto mantiskās attiecības (likumiskās un līgumiskās), zvērināts notārs apliecina noteiktajā kārtībā un brīdina par kriminālatbildību. Šajā gadījumā ir attiecināms Krimināllikuma 299.pants, kurā ir runāts par apzināti nepatiesu paziņojumu vai iesniegumu notāram vai tiesu izpildītājam, ja paziņojuma, deklarācijas vai iesnieguma iesniegšana noteikta ar likumu, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar piespiedu darbu, vai naudas sodu līdz 50 minimālajām mēnešalgām. Autoresprāt, tas ir pamatots sods, kā arī ir jāvērtē, cik ļoti liels ir bijis ziņu daudzums, kas apzināti ir iesniegts nepatiesi, lai varētu samērīgi piemērot šo sodu. Turpinot NL 260.pantu, tajā ir noteikts, ka iesniegumam ir jāpievieno dokumenti, kas apliecina iesniegumā minētos faktus.

Zvērināts notārs mantojumu pārņēmušiem mantiniekiem nosūta rakstveida paziņojumu pa pastu ierakstītā vēstulē, saņemot pasta apliecinājumu par tā izsniegšanu, vai arī nodod to adresātam personiski, kurā atsaukšanas sniegšanai nosaka termiņu ne īsāku par mēnesi. Paziņojumam pievieno klāt notariālā akta norakstu.⁹⁶

NL 263.pants nosaka, kas notiek tad, ja mantojumu pieņēmušie mantinieki noteiktajā termiņā neiesniedz atsauksmi; tādā gadījumā ir uzskatāms, ka viņi piekrituši pārdzīvojušā laulātā iesniegumam. NL 264.pants un NL 265.pants nosaka, ja tiek panākta pārdzīvojušā laulātā un mantojumu pieņēmušo mantinieku vienošanās zvērināts notārs taisa attiecīgu notariālo aktu. Gadījumā, ja mantojumu pieņēmušie mantinieki rakstveidā ir izteikuši jebkādus iebildumus, ar tiem ir jāiepazīstina pārdzīvojušais laulātais. Zvērinātam notāram ir jāveic

⁹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990.-1995. – Rīgā: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 88.lpp.

⁹⁵ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 216.lpp.

⁹⁶ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 217.lpp.

darbības, lai pēc iespējas vairāk tiktu tuvināti abu pušu viedokļi un gala rezultātā starp pusēm panākta vienošanās. Savukārt, ja starp pusēm nav panākta vienošanās un mantinieki nav snieguši savu atsauksmi, zvērināts notārs, pamatojoties uz mantojuma lietā esošajiem dokumentiem, taisa apliecību par laulātā mantas daļu, kurā norāda NL 267.panta uzskaitītās lietas. Tad, kad šī apliecība ir izsniegta par laulātā mantas daļu, zvērināts notārs par to paziņo mantojuma pieņēmušajiem mantiniekiem. Apliecību par laulātā mantas daļu var apstrīdēt tiesā prasības kārtībā, kas ir noteikts NL 268.pantā.

Dr.iur. E.Kalniņš ir norādījis, ka tā, kā mantojuma lietā pārdzīvojušā laulātā daļu nosaka bezstrīdus kārtībā, šim laulātajam ir pienākums ar dokumentiem pierādīt laulāto kopīgās mantas sastāvu un viņam pienākošās daļas apmēru, t.sk., arī faktu, ka attiecīgo mantu laulības laikā mirušais laulātais ieguvis ar abu laulāto līdzekļiem vai arī pārdzīvojušā laulātās darbības palīdzību.⁹⁷ Šo var attiecināt uz augstāk minēto par Notariāta likuma 261.pantu, ka zvērinātam notāram ir jāapliecina pārdzīvojušā laulātā iesniegums, kurā tiek norādīts mantojamās masas sastāvs un brīdina iesniedzēju par kriminālatbildību. Pareizi ir norādīts, ka laulātajam ir pienākums ar dokumentiem pierādīt laulāto kopīgās mantas sastāvu un viņam pienākošās daļas apmēru, jo tādā veidā tiek arī samazināta iespējamība, ka pārdzīvojušais laulātais sniegs apzināti nepatiesas ziņas par šo kopējo mantas sastāvu.

E.Kalniņš ir arī norādījis, ka šī dokumentārā pierādīšanas pienākuma izpilde attiecībā uz visu laulāto kopīgās mantas sastāvu bieži vien var izrādīties apgrūtināta uz visu laulāto mantas sastāvu vai pat neiespējama (jo īpaši uz tādu mantu, ko mirušais laulātais ieguvis ar “otra laulātā darbības palīdzību” CL 89.panta otrās daļas izpratnē). Zvērināts notārs, ievērojot mantojumu pieņēmušo mantinieku iebildumus pret pārdzīvojušā laulātā iesniegumu (gadījumā, ja tādi izteikti) vai pārdzīvojušā laulātā un šo mantinieku starpā noslēgto vienošanos, ir tiesīgs taisīt apliecību par laulātā mantas daļu vienīgi uz tādu mantu, kuras iegūšanā atbilstoši kādam CL 89.panta otrajā daļā paredzētajam līdzdalības veidam ir pietiekami ticami pierādīta ar mantojuma lietā esošajiem dokumentiem.⁹⁸

CL 89.panta otrajā daļā ir noteikti laulāto līdzdalības veidi, pēc kuriem var izšķirt laulāto kopīgo mantu un tie ir sekojoši:

- 1) kopīgi iegūta manta;
- 2) manta, ko ieguvis viens laulātais ar abu laulāto līdzekļiem;
- 3) manta, ko ieguvis viens laulātais ar otra laulātā darbības palīdzību un;

⁹⁷ Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu. MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2008.gada 4.augusts, Nr.618.

⁹⁸ Kalniņš E. Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. – Rīgā: Tiesu namu aģentūra, 2010, 182.lpp.

4) citādā veidā iegūta manta, kas atzīstama par laulāto kopīgo mantu.⁹⁹

Gadījumā, ja nevar no esošajiem dokumentiem precizēt abu laulāto ieguldījuma samēru, t.i., viena vai otra kopīgā mantiskā labuma iegūšanā, tad jāpieņem, ka šī manta pieder abiem līdzīgās daļās jeb, kā Dr.iur. E.Kalniņš izteicis, ka “pārdzīvojušā laulātā daļa nosakāma atbilstoši CL 89.p.2. paredzētajai laulāto kopīgās mantas vienlīdzīga sadalījuma prezumpcijai.”¹⁰⁰

Interesants ir fakts, ka laulāto kopīgās mantas sastāva noteikšana ir diezgan problemātiska, jo ir dažādi viedokļi par to gan tiesu praksē, gan juridiskajā literatūrā.

Tāpēc autore vēlas minēt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016.gada 2.augusta lēmumu, kur rakstveida procesā izskatīja [pers. A] blakus sūdzību par Kurzemes apgabaltiesas Civillietu kolēģijas 2016.gada 16.marta lēmumu, ar kuru noraidīta [pers. A] sūdzība par zvērinātas notāres Jevgenijas Jaungelžes rīcību.¹⁰¹

Šajā lietā zvērināta notāre atteica izdalīt pārdzīvojušā laulāto daļu, jo notāre atzina, ka no pārdzīvojušā laulātā iesnieguma neesot iespējams pārliecinoši secināt, ka nekustamais īpašums ir laulāto kopīgā manta, tamdēļ ar notāres lēmumu atteikts izdalīt pārdzīvojušā laulātā daļu. Taču no pārdzīvojušā laulātā iesniegtajiem dokumentiem ir secināms, ka nekustamais īpašums, pirmkārt, iegūts laulības laikā, otrkārt, ir laulāto kopīgā manta.

Augstākā tiesa ir norādījusi, ka “pārdzīvojušā laulātā pienākums ir ar dokumentiem pierādīt, pirmkārt, laulāto kopīgās mantas sastāvu un viņam pienākošās daļas apmēru, otrkārt, mantas iegūšanu atbilstoši kādam no Civillikuma 89.panta otrajā daļā norādītajiem līdzdalības veidiem.”

Takā [pers. B] mantojumu pieņēmušais līdzmantinieks dēls [pers. C] nav cēlis iebildumus pret mātes lūgumu izdalīt viņas kā pārdzīvojušās laulātās daļu no nekustamā īpašuma. Interesanti ir tas, ka pārdzīvojušajam laulātajam ir jāpierāda notāram, kurš jautājumu izlemj bezstrīdus kārtībā, ne tikai sava līdzdalība mantas iegūšanā, bet pašam notāram bezstrīdus kārtībā ir jāpārliecina, ka starp mantiniekiem nepastāv strīds.

Augstākā tiesa šo Civilprocesa likumam raksturīgo pierādīšanas pienākumu uz pārdzīvojušo laulāto ir formulējusi, kā “neiespējamo misiju”, ar to saprotot, ka, lai arī

⁹⁹ Kalniņš E. Laulāto manta laulāto likumiskajās attiecībās. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, 2010, Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/erlens-kalnins-promocijas-darba-kopsavilkums.pdf [aplūkots 13.04.2020]

¹⁰⁰ Kalniņš E. Laulāto manta laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās. – Rīgā: Tiesu namu aģentūra, 2010, 182.lpp.

¹⁰¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2016.gada 2.augusta lēmums, lietā Nr. C02000616, SKC-2135/2016. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/pirma-dala-gimenes-tiesibas-26-381pants/pirma-nodala-lauliba-26-145pants> [aplūkots 14.04.2020.]

līdzmantinieks neiebilst pret pārdzīvojušā laulātā mantas daļas izdalīšanu, pārdzīvojušam laulātajam tik un tā tas ir jāpierāda.¹⁰²

Autore piekrīt Augstākās tiesas formulējumam par “neiespējamo misiju”, ka ir jāpierāda tas, kas ir acīmredzami, ar to saprotot, ka ja starp līdzmantiniekiem ir attiecības, starp kurām nav strīdus situācija un vēlas visu atrisināt bezstrīdus kārtībā, tad vai ir nepieciešams pierādīt to, kas nepastāv, tātad, kā var pierādīt to, kas nepastāv.

Kā vienu no problemātikām E.Kalniņš min, laulāto kopīgās mantas sastāva noteikšanu. Atbilstoši CL 89.pantam un tā daļām, kā arī ietverot norādi uz 91.pantu un tā daļām, tiesu praksē un juridiskajā literatūrā ir pausts viedoklis, ka visa laulības laikā iegūtā manta, kas nav uzskatāma par viena vai otra laulātā atsevišķo mantu, tiek uzskatīta par viņu kopīgo mantu. No tā var secināt, ka tikai tā manta, ko laulātais var pierādīt kā savu atsevišķo mantu CL 91.panta pirmās daļas izpratnē, neietilpst laulāto kopīgajā mantā. Šis viedoklis jaunākajā juridiskajā literatūrā ir ticis kritizēts, norādot, ka ideja par “laulātā kopīgās mantas esamības prezumpciju” ir tiešā pretrunā ar laulāto likumisko mantisko attiecību pamatā likto mantas šķirtības principu. Ir atzīts, ka tikai tā manta, kas iegūta atbilstoši CL 89.p.otrajai daļai, tiek uzskatīta par abu laulāto kopīgo mantu. Gadījumā, ja ir radies strīds, laulātajam, kurš apgalvo, ka attiecīgā manta uzskatāma par laulāto kopīgo mantu, ir jāpierāda sava līdzdalība šīs mantas iegūšanā. Kā arī svarīgs ir fakts, ka jaunākajā tiesu praksē ir atzīts, ka manta, kas ir iegūta laulībā esot, nedod pamatu uzskatīt šo mantu par laulāto kopīgo mantu, ja līdzās katra laulātā atsevišķajai mantai var pastāvēt arī laulātā “atsevišķi iegūtā manta.”¹⁰³

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018.gada spriedumā tiesa ir atzinusi, ka “Civillikuma 89.panta otrajā daļā minētajām šaubām ir jābūt argumentētām un pamatotām ar kaut ko konkrētu – ar pierādījumiem, to savstarpējo salīdzināšanu un tam ir jābūt atspoguļotam spriedumā, ievērojot Civilprocesa likuma 193.pantā noteikto kārtību”.¹⁰⁴ E.Kalniņa promocijas darba kopsavilkumā par “laulāto mantu laulāto likumiskajās mantiskajās attiecībās” ir teikts, ka CL 89.p.2.daļā paredzētā laulāto kopīgās mantas vienlīdzīga sadalījuma prezumpcija šaubu gadījumā jāpieņem, ka laulāto kopīgā manta pieder laulātajiem līdzīgās

¹⁰² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2016.gada 2.augusta lēmums, lietā Nr. C02000616 SKC-2135/2016. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2016>

¹⁰³ Kalniņš E. Laulāto manta laulāto likumiskajās attiecībās. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, 2010, Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/erlens-kalnins-promocijas-darba-kopsavilkums.pdf [aplūkots 13.04.2020.]

¹⁰⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas 2018 spriedums, 6.2.p. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/pirma-dala-gimenes-tiesibas-26-381/pants/pirma-nodala-lauliba-26-145pants?lawfilter=1> [aplūkots 13.04.2020.]

daļās. Ar minētajām šaubām saprotams šaubas par abu laulāto izdarīto ieguldījumu savstarpējo samēru.¹⁰⁵

Savukārt, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2012.gada 6.jūlija spriedumā lietā Nr. SKC-1389/2012 tiesa ir atzinusi, ka “izšķirot strīdu par laulāto kopīgās mantas sadali, pirmkārt, ir jānosaka dalāmās mantas sastāvs, otrkārt, tās sadalījums laulāto starpā un, treškārt, jāveic reālā mantas sadale, ievērojot Civillikuma 1074.panta noteikto (...)”¹⁰⁶

Apskatot šos Augstākās tiesas spriedumus, ir secināmas ļoti svarīgas lietas, dalot laulāto mantu, un tās ir sekojošas:

- 1) iesniedzot tiesā prasību par laulāto mantas sadali, ir ļoti svarīga pušu argumentācija;
- 2) ir jāiesniedz pierādījumi;
- 3) tiesai ir jānosaka visa laulāto kopīgā manta un kā kopums tā arī jāsadala;
- 4) pie mantojuma masas taisītiem izdevumiem neietilpst tādi maksājumi kā izdevumi, kas saistīti ar mantojuma aizgādību un apsardzību, un tie ir atskaitāmi no dalāmās masas.¹⁰⁷

Otrais veids pēc svešas mantas atdalīšanas, ir no dalāmās masas legātāriem piešķirtu mantu atdalīšana. CL 500.pantā ir dota legāta definīcija; par legātu sauc novēlējumu testamentā, ja kādam ir novēlēts nevis viss mantojums vai tā daļa pret visu mantojumu, bet tikai atsevišķs priekšmets.¹⁰⁸ Par legāta priekšmetu var būt viss tas, kas pēc savas dabas vai pēc likuma nav izņemts no apgrozības, vienalga, vai tā ir atsevišķa ķermeniska vai bezķermeniska lieta, vai lietu kopība.¹⁰⁹ Brīdī, kad legātārs būs pieņēmis legātu, tas būs jāatdala no kopējās dalāmās masas, tātad atsevišķs legāta priekšmets.

Pie mantojuma masas saistītiem izdevumiem, kuri ir atskaitāmi no dalāmās masas, pieskaitāmi, piemēram, izdevumi, kas saistīti ar mantojuma apsardzību un aizgādību.¹¹⁰

Izdevumi, kas saistīti ar mantojuma aizgādību, neietilpst mantojuma masā, jo, ieceļot šo mantojuma aizgādni, visa atbildība pāriet uz viņu, un, kā zināms, viņam pret to ir jāizturas kā

¹⁰⁵ Kalniņš E. Laulāto manta laulāto likumiskajās attiecībās. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga, 2010, Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/erlens-kalnins-promocijas-darba-kopsavilkums.pdf [aplūkots 13.04.2020.]

¹⁰⁶ Augstākās tiesas 06.07.2012. spriedums lietā SKC- 1389/2012. 14.p. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/pirma-dala-gimenes-tiesibas-26-381pants/pirma-nodala-lauliba-26-145pants?print=true> [aplūkots 13.04.2020.]

¹⁰⁷ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 215.lpp.

¹⁰⁸ Gencs Z., Krauze R. Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. (382.-840.p.). Rīga: Mans īpašums, 1997, 112.lpp.

¹⁰⁹ Civillikuma 502.pants: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 20.februāris, nr. 41.

¹¹⁰ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 215.lpp.

pret savu, ar rūpību un apzinību, ar kādu izturētos pats saimnieks. Brīdī, kad aizgādība ir beigusies, piemēram, mantojumu nododot atpakaļ mantiniekam, ir jāveic galīgais aprēķins par visu laiku kopumā, kad ir izmantots mantojuma aizgādnis. Aizgādnis kopā ar galīgo norēķinu nodod mantiniekiem pret parakstu un iesniedz šo dokumentu bāriņtiesai.¹¹¹

Ir secināms, ka par šādiem izdevumiem norēķinās citādāk, šeit tiek aprēķināts kopējais laiks, kad ir ticis izmantots mantojuma aizgādnis, un pēc tam rēķins tiek nodots bāriņtiesai. Savukārt mantojuma apsardzības gadījumā CL 659.pantā ir noteikts, ka ieinteresētajai personai tās taisītie mantojuma apsardzības izdevumi sedzami no mantojuma. Ar ieinteresētām personām ir saprotamas tādas personas kā mantinieks, mantojuma aizgādnis, testamenta izpildītājs, mantojuma atstājēja kreditors u.c. personas.

“Pieteikumam par apstiprināšanu mantojuma tiesībās un par pēdējās gribas rīkojuma atzīšanu par stājušos likumīgā spēkā jāpievieno mantojamās mantas saraksts, kurš nepieciešams valsts nodevas aprēķināšanai, taisot spriedumu.”¹¹² Interesanti ir tas, ka tiesību doktrīnā ir atzīts, ka šis mantojamās masas saraksts, var nesakrist ar to, kurš būtu jāsadala mantiniekiem. Strīds ir atrisināms tiesas ceļā par mantas piederību mantojuma masai.

No mantojuma dalāmās masas ir jāatskaita arī uz mantojuma gulošie parādi. Tas nozīmē, ka mantojuma atstājēja kreditoriem jāvēršas ar saviem prasījumiem pie mantnieka, ja no novēlētā mantojuma nepietiek, mantiniekam jāsamaksā parādi no savas paša mantas.¹¹³ Tātad jāatskaita no dalāmas masas tad, ja uz mantojumu vai tā daļu pastāv kreditora prasība.

Priekšmeti, ko jau izdalījis mantojuma atstājējs pats, nošķirami no dalāmās masas, ja tāda bijusi mantojuma atstājēja griba.¹¹⁴

Jāņem vērā, ka nevar mantot lietas, kas izņemtas no privāttiesiskās apgrozības un aizliegtā vai noziedzīgā ceļā iegūtas lietas, tad tās arī nav dalāmas starp mantiniekiem.¹¹⁵

Autore secina, ka visveiksmīgāk un visplašāk ir aprakstīta pārdzīvojušā laulātā mantas nodalīšana, taču tajā ir saskatāma arī problemātika, un tā ir redzama tajā brīdī, kad ir nepieciešams pierādīt, ka manta, kas iegūta esot laulībā, ir abu kopīgā manta, turklāt, vēl vairāk visu grūtāku padara brīdis, kad vajag pierādīt, ka manta, kas iegūta, esot laulībā, ir laulātā atsevišķi iegūta manta. Par laulāto mantas dalīšanu ir saskatāmi gan pozitīvi, gan negatīvi aspekti.

¹¹¹ Aizgādņa iecelšana par īpašumu. Pieejams:

<https://praktiski.la.lv/ja-pasam-nav-laika-rikoties-ar-mantojumu-iecel-aizgadni-par-ipasumu>
[aplūkots 21.03.2020.]

¹¹² Gencs. Z. Mantošana. Zinātniski praktiski komentārs. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 372.lpp.

¹¹³ Civillikuma 707.pants: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 20.februāris, nr. 41.

¹¹⁴ Civillikuma 730.pants: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 20.februāris, nr. 41.

¹¹⁵ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840.pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 215.lpp.

Autores ieskatā CL 729.panta otrā daļa, kas paredz, ka dalāmajai masai pievieno visus augļus un citus pieaugumus, ir ļoti labvēlīga mantiniekiem, jo tie ir visi labumi, gan ienākumi, gan dabiskie ražojumi ko pievieno kopējai mantojuma masai. Lai arī interesanti ir tas, ka dalāmajai masai pienāk klāt visi augļi un citi pieaugumi, kas radušies pēc mantojuma atstājēja nāves, tas varētu kādu no līdzmantiniekiem nostādīt nelabvēlīgākā situācijā, jo mantinieki tos ir jau ieguvuši. Brīdī, kad notiek mantojuma masas sadale, mantinieki atkal tos iegūst, tāpēc gribētos teikt, ka rodas pretruna, jo kāpēc ir jāiegūst tas, kas jau ir iegūts. Kā arī iespējams, tas varētu radīt strīdus situāciju, jo var būt situācija, ka kāds no mantiniekiem ir ieguldījis vairāk darba un kāds cits nav ieguldījis nemaz, bet, dalot mantojumu iegūtos augļus un citus pieaugumus dalītu uz abiem, to visu varētu uzskatīt par pamatu prasības pieteikumam tiesā.

Ir skaidrs, ka pirms veic mantojuma sadali, ir jānoskaidro kas ietilpst šajā dalāmajā masā, jo, kā zināms, mantojuma dalīšana ir pēdējais posms mantojuma lietu kārtīšanā. CL 729.pants ir skaidri noteicis, kas dalāmajai masai ir jāpievieno, kas no tās ir jāatdala un ko no tās atskaita.

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. CL 728.panta pirmās daļas redakcija, autoresprāt, ir neprecīza, tādēļ autore piedāvā kā risinājumu grozīt CL 728.panta pirmo daļu, ieviešot tajā noteiktu laiku, šī panta izpratnē gadus, cik ilgi mantojuma atstājējs drīkst aizliegt atstātās mantas dalīšanu, t.i., likuma izpratnē mantojuma atstājējs varētu aizliegt uz 99 gadiem mantot, nedodot iespēju jaunajam mantiniekam savā mantojumā iegūt novēlēto mantu. Autores ieskatā, vispiemērotākais laiks būtu 5 gadi, jo, kā zināms, un kā to paredz CL 685.pants, mantojuma prasība noilgst piecu gadu laikā, tāpēc pieci gadi būtu vissamērīgākie.
2. Neskaidrs ir jautājums par CL 395.pantā doto formulējumu, ka pārdzīvojušais laulātais “mantojumu pārvalda un lieto nekārtīgi”, tātad, kurā brīdī bāriņtiesa var to konstatēt, nav zināms. Tāpēc autore piedāvā variantu, kādā veidā šo varētu atrisināt – piemēram, grozot CL 395.panta redakcijas daļu, kurā noteikts, ka mantojuma pārvaldīšana un lietošana nekārtīgi skaitās ar brīdi, kad pārdzīvojušais laulātais radījis zaudējumus, apzināti bojājis mantu, kas būtiski skar mantojumu.
3. Nav saprotams, kāpēc CL 755.pantā ir pievērsta tik liela uzmanība jēdzienam “ļauņprātība”, šis jēdziens nav ticis atšifrēts plašāk. Ja likumdevējs ir pievērsis īpašu uzmanību jēdzienam “ļauņprātība”, domājams, ka tas attiecas ne tikai uz civiltiesisko aspektu, bet arī uz krimināltiesiskiem nodarījumiem (piemēram, tīša mantas iznīcināšana u.tml.).
4. Vācijas tiesību regulējums ir atšķirīgs. Latvijā mantojuma apliecību izsniedz notārs, bet Vācijā to izsniedz testamentu tiesa. Vācijas tiesībās ir noteikts, ja ir vairāki mantinieki, tad mantojums kļūst par visu mantinieku kopīpašumu, tādējādi līdzīpašniekiem ir atļauts rīkoties ar individuālajām mantojuma lietām tikai kopīgi. Autoresprāt šāds noteikums par līdzmantinieku “kopību” var radīt būtiskus sarežģījumus, iespējams kādu no līdzmantiniekiem nostādīt neizdevīgā situācijā, kā arī izraisīt strīdus situāciju. Tāpēc autores ieskatā Latvijas tiesību regulējums ir pretimnākošāks līdzmantiniekiem, nekā Vācijas.
5. Prasot mantojuma dalīšanu tiesā, prasības priekšmets būs pati mantojuma dalīšana, jo dalīšanas veida izvēle ir tiesas prioritārā izvēle.
6. Aplams ir pierādīšanas pienākums uz pārdzīvojušo laulāto, ar to saprotot, ka pārdzīvojušajam laulātam ir pienākums pierādīt to, kas acīmredzami nepastāv, t.i., tā kā laulāto kopīgās mantas noteikšana notiek bezstrīdus kārtībā, kā var pierādīt, ka starp pārdzīvojušo laulāto un līdzmantinieku nepastāv strīds, tātad, kā var pierādīt to, kā nav. Tādēļ autore kā variantu piedāvā šo pierādīšanas pienākumu attiecībā uz pārdzīvojušo laulāto grozīt. Ja neviens no

mantiniekiem neprotestē par mantojuma sadali, kā tas tiek sadalīts starp pārdzīvojošo laulāto un mantinieku, tad prezumēt, ka starp viņiem nepastāv strīds un to nav nepieciešams pierādīt, taču, ja kāds no mantiniekiem iebilst par to kā tas tiks sadalīts, tad uzskatīt, ka ir strīds un tikai tādā gadījumā to pierādīt.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN NORMATĪVO AKTU SARAKSTS

Literatūra

1. Aizgādņa iecelšana par īpašumu. Pieejams:
<https://praktiski.la.lv/ja-pasam-nav-laika-rikoties-ar-mantojumu-iecel-aizgadni-par-ipasumu>
[aplūkots 21.03.2020.]
2. Baltruma D., Freibergs J. Kā novērtēt īpašumu. Nekustamā īpašuma vērtēšanas pamatprincipi. Rīga: Jumava, 1996.
3. Civillikuma komentāri. Mantojuma tiesības. Sastādījuši: R.Krauze (382.-654.p.) un Z.Gencs (655.-840.p.). – Rīga: Mans īpašums, 1997, 392.lpp.
4. Civilprocesa likuma komentāri. Trešais papildinātais izdevums. Autoru kolektīvs. Prof. K.Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 976.lpp.
5. Dzīves vidējais ilgums Latvijā. Pieejams: https://lv.wikipedia.org/wiki/Dzīves_ilgums
[aplūkots 18.04.2020.]
6. European justice. Vācijas tiesiskais regulējums. Pieejams:
https://ejustice.europa.eu/content_general_information-166-delv.do?member=1#toc_6
[aplūkots 14.03.2020]
7. European justice. Lietuvas tiesiskais regulējums. Pieejams:
https://e-justice.europa.eu/content_general_information-166-ltlv.do?member=1#toc_6
[aplūkots 14.03.2020.]
8. Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.-840. pants). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 401.lpp.
9. Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktiskais komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 471.lpp.
10. Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais papildinātais izdevums. – Rīgā: Tiesu namu aģentūra, 2002, 353.lpp.
11. Guļkeviča J. Kopīpašuma dalīšana tiesas ceļā. 2019.gada aprīlis. Pieejams:
https://www.cobalt.legal/files/bundleNewsPost/3734/Juta_Kopipasums_BJP_April_2019.pdf
[aplūkots 04.04.2020.]
12. Juridisko terminu vārdnīca. Autoru kolektīvs. Prof. h. iur. U.Krastiņš un doc. Dr. iur. V.Šulca redakcijā. Rīgā: Nordik, 1998, 302.lpp.
13. Kalniņš E. Laulāto manta likumiskajās mantiskajās attiecībās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 361.lpp.

14. Kalniņš E. Laulāto manta laulāto likumiskajās attiecībās. Promocijas darba kopsavilkums. Rīgā, 2010, Pieejams:
https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/zinas/erlens-kalnins-promocijas-darba-kopsavilkums.pdf [aplūkots 13.04.2020.]
15. Krauze R. Mantojuma tiesības. 2.papildinātais izdevums. Rīga: KIF “Biznesa komplekss”, 1997, 175.lpp.
16. Latvijas mūsdienu vēsturē lielākā mantojuma sadale. Ziņu portāls Pietiek, publicē ar nevēstiskiem īsinājumiem I.Maliginas iesniegumu. Pieejams:
https://www.pietiek.com/raksti/irina_maligina_versusies_barintiesas_uzskaitot_gadījumus_ka_d_maligina_skirtene_rikojusies_pret_savas_meitas_interesem [aplūkots 29.03.2020.]
17. LV portāls. Četri būtiski jautājumi par mantojuma lietu kārtošānu tiesā. Rīgā, 2018, Pieejams:
<https://lvportals.lv/tiesas/297749-cetri-butiski-jautajumi-par-mantojuma-lietu-kartosanu-tiesa-2018> [aplūkots: 19.04.2020.]
18. LV portāls. Kad kopīpašumu izbeidz, to izsolot. 2019.gads, Pieejams:
<https://lvportals.lv/skaidrojumi/311175-kad-kopipasumu-izbeidz-to-izsolot-2019> [aplūkots 04.04.2020.]
19. Par nedzimuša bērna tiesību aizsardzību. Pieejams:
<http://m.aprinkis.lv/component/k2/item/3796-par-nedzimusa-berna-tiesibu-aizsardzibu>
[aplūkots 2020.gada 29.martā.]
20. Valērija Maligina mantojuma lieta. Pieejams:
<https://www.la.lv/oficiali-sadalits-valerija-maligina-mantojums> [aplūkots 03.04.2020.]
21. Višņakova G., Balodis K., Latvijas Republikas civillikuma komentāri: Lietas. Valdījums. Tiesības uz svešu lietu. Rīga: Mans īpašums, 1998, 256.lpp.
22. Zariņš J. Mantojuma dalīšana tiesas ceļā. Rīga: Autora izdevums, 1935, 32.lpp.

Normatīvie akti

1. Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1937.gada 20.februāris, nr. 41.
2. Bāriņtiesu likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2006.gada 7.jūlijs, nr. 107.
3. Notariāta likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993.gada 9.jūlijs, nr. 48.
4. Civilprocesa likums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 11.marts, nr. 326/330.
5. Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu. MK noteikumi. Latvijas Vēstnesis, 2008.gada 22.augusts, nr. 130
6. Krimināllikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 17.jūnijs, nr. 199/200.
7. Komerclikums: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 2000.gada 13.aprīlis, nr. 158/160.

Tiesu prakse

1. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2019.gada 6.marta spriedumā, lietā Nr. SKC-135/2019, Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2019> [aplūkots 2020.gada 2.martā.]
2. Latvijas Republikas Labklājības ministrijas un Tieslietu ministrijas metodiskais materiāls par “laulības tiesiskajiem aspektiem” – PDF fails [aplūkots 7.03.2020.]
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2012.gada 26.oktobrī, lietā Nr.SKC–710/2012, Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 14.03.2020.]
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2012.gada 26.oktobrī spriedums, lietā Nr. SKC – 710/2012, Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 14.03.2020.]
5. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2013.gada 14.maijā spriedums, lietā Nr. SKC – 173/2013, Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/tresa-dala-lietu-tiesibas-841-1400pants/tresa-nodala-ipasums-927-1129pants/piekta-apaksnodala-ipasuma-aprobezojumi-1067-1129pants?lawfilter=1> [aplūkots 19.04.2020.]
6. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2007.gada 5.decembra spriedums, lietā Nr. C19046014, SKC-33/2019, Pieejams:
<http://at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/otra-dala-mantojuma-tiesibas-382-840pants/septita-nodala-lidzmantinieku-savstarpejas-attiecibas-un-mantojuma-dalisana-715-765pants> [aplūkots: 19.04.2020.]
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departaments 2007.gada 5.decembra spriedums, lietā Nr. SKC – 60, Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/tresa-dala-lietu-tiesibas-841-1400pants/tresa-nodala-ipasums-927-1129pants/piekta-apaksnodala-ipasuma-aprobezojumi-1067-1129pants?lawfilter=1> [aplūkots: 19.04.2020.]

8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990.-1995. – Rīgā: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 88.lpp.
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departaments 2016.gada 2.augusta lēmums, lietā Nr. C02000616, SKC-2135/2016, Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2016> [19.04.2020.]
10. Augstākās tiesas 2018., 6.2.p. Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/pirma-dala-gimenes-tiesibas-26-381pants/pirma-nodala-lauliba-26-145pants?lawfilter=1>
[aplūkots 13.04.2020.]
11. Augstākās tiesas 06.07.2012. spriedums lietā SKC- 1389/2012, Pieejams:
<http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/civillietu-departaments/klasifikators-pec-lietu-kategorijam/civillikums/pirma-dala-gimenes-tiesibas-26-381pants/pirma-nodala-lauliba-26-145pants?print=true>
[aplūkots 13.04.2020.]
12. Latvijas Republikas Senāta Civillietu departamenta 2020.gada 14.aprīļa spriedums lietā Nr. C73474319, SKC-647/2020. Pieejams:
http://at.gov.lv/files/uploads/files/3_Jaunumi/Par_tiesas_sedem/SKC-647-2020.pdf
[aplūkots 17.05.2020.]

Bakalaura darbs "Mantojuma masas reālā sadale" izstrādāts LU juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: () Beāte Lodziņa

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: lektore mg. iur. Kristīne Zīle () _____.____.2020.

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Civiltiesisko zinātņu katedrā _____.____.2020.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____ ()

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____.____.2020. prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre: _____ ()